

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999. 5. (283.) SZÁM — MÁRCIUS 10.

ára 1500 lej

Buda várának ostroma 1849 (részlet)

- Böződi György:
Erdély társadalma 1848 — 49-ben
- A hetvenéves Saszet Géza köszöntése
- Lászlóffy Csaba novellája
- Szőcs István - Márton Rákhel tanulmánya
- Szántai János versfordításai
- SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Amit üzen, azt üzente

Az emberi test összes sejtjei hétvétenként kicserélődnek. Babona, félreértés vagy tudományos igazság népszerűsítés közben való leegyszerűsítése? Hetven (lehet hétszázévenként) a népek, nemzetek sejtjei is régesrégén mások. Mint metaforában mégis ott rejlik-sejlik a fontos tanulság: ha kicserélődik is, ami a személyt azzá teszi, aki — azt a betápláltságot, azt a létparancsot, lám, változatlanul hordozza, továbbadja valami! A varázslat nyilván folyamatosan történik. Hát még a népek, nemzetek óriás énjének esetében! Nem lehetetlen, tehát bármikor valamit, akármit, egy előző fontos állapotunkat keresni, megőrizni, hordozni végig.

A mi esetünkben a most épp másfélszáz éves, jelentős történelmi eseménysor ilyen viszonyítási alap. Görcsöket, gátlásokat feloldó és addig lehetetlennek tűnő dolgokat megvalósító jellegénél fogva, valahol mindig kitörölhetetlenül munkált a mindennapokban. Olyan értelemben és akkora értékkel került be a nemzeti jellem láthatatlan és szerencsére kifoszthatatlan génbankjába, hogy az ív egyik végén a "nem engedni a negyvennyolcból" jelszavát, egy ellenzéki miheztartás fontos etalonját hozta létre, tette örökletessé, sokszor eredményessé; az ív másik végén 56 "októberi ifjúsága" már a 23-ikát megelőző esték gyűléseinek hangulatában tudatosan hivatkozott negyvennyolccal való helyzetanalógiákra. E két legutóbbi nemzetéleti csúcspontunk polgári és demokratikus, etikai,

de politikai, sőt "hadi" értelemben is, az utólagos elemzés madártávlatából sok közös vonást, árnyalatot mutat.

"Az álom hazugság-e? — Csak ébredés után!" Van, mindeképpen lehetséges, jogos és mindig aktuális egy ilyen kérdés-felelet játék. A józanság ellenőre s a pátosz csendes mementója. Hiszen az élet folyamatos erőfeszítés. Az alkalmazkodás fontos képesség, de kényszerből lép működésbe és kihívás híján, a kihívás megszűntével stagnál, avagy leépül. Az élet erőfeszítés, tehát egy rugalmas erőnlét-szintet igényel, egyén és közösség stratégiájában egyaránt. Egy bizonyos készenlétet. Állandóan ugrásra kész — akár defenzív, akár offenzív — nekifeszülésben azonban az élet integritásának feladása, az öröm és lazítás teljes esélyének lüktetése nélkül, sem egyén, sem közösség nem képes létezni. Az embert általános szerkezeti vonásai mentik meg a velepusztulástól legmélyebb csonkulásai, veszteségei, belőle-tőle halálozások ellen! Ez menti meg az emberi közösséget, s ezt egészében nem lehet közönynek venni, mert ennek a "közönynek" jóértelműen szigetelő szerepe, konzerváló és regeneráló képessége segítette át a nemzetet, az országot a Világosok és Trianonok sokkján. A készenlét teljes feladása, a fegyverletétel mindenütt-alkalmazása helyett. A személyes tartás, önérzet s a köztudat egyaránt — jórészt spon-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

Amit üzen, azt üzente

>>>>> folytatás az 1. oldalról

tán, de túlnyomórészt megfontoltan szervezett terápiái révén a vereség javunkra (is) válhatott. Mert ahogy negyvennyolc-negyvenkilencünk nem volt álom, nem is bizonyult hazugságnak a legkeserűbb "ébredés" után sem. Létünk összes vezetőkeiben, fontos ereiben a szívgőgő tanulságok, millió árnyalat patakzása megszólal, megszólít a reá emlékezők és emlékeztetők, költők, politikusok, pedagógusok utalásaiból, a múlt század végére, a kiegyezés utáni elzsongító, kikapcsoló, kissé operett-világban a világháborúkhöz vezető hidegzuhany-korok és gőzfürdő-korok váltakozó előjelű közegeiben. A mementók szintje is különböz, de a nemzet legkülönbözőbb iskolázottságú és intelligenciájú rétegeinek egyforma fogékonysága egyaránt bizonyítja már: hogy felejthetetlen 48-on, Kossuth-nótán és izgatón ellentmondásos konfliktus-kezelésen esett át, többszörösen vizsgázott belőle, mint történelme folyamán (néha egy-egy nagyon hosszú élet esetében test szerint is) kifogva, kihúzva a legnehezebb tételeket, vizsgacédulákat. Az elraktározott tanulságok kacskaringós vezetékrendszerében ott van az is, amit a kiválasztódás keserű, de nem cinikus ter-

mészeti és természetes igazságára alapozva Székely János fogalmazott meg híres verse csattanójaként, hogy "becsüljük meg hóhérait!", mert nekik (is) köszönhető, hogy nem cse-nevészesedett, korcsult el állománnyunk. A késői nemzedéknek már csak ősei, atyái egzisztenciális élménye, csak annyi, mintha a nemzet álma lenne. Álom a nemzetről. De az örök jelenre ébredésben az el nem vesztendő, el nem kobozható eszméletben ez nem bizonyul soha hazugságnak.

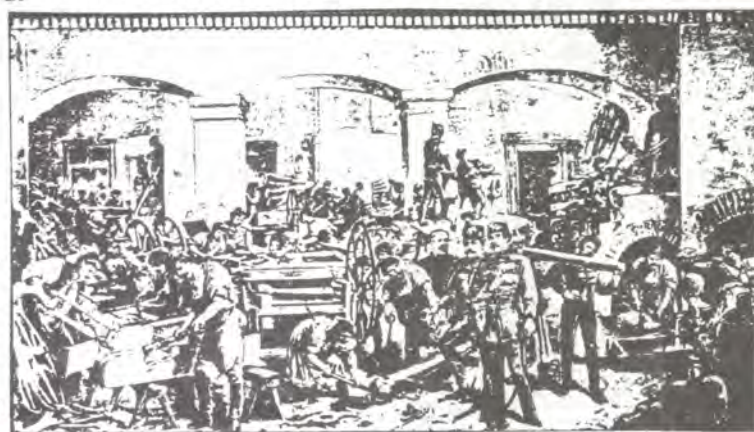
Csont-negyvenyolcunk így lesz a tartás; egy semmivel meg nem vásárolható, fel nem adható helyzet, vagyon, erőforrás. Belénk átmentett múltidők fontos része. A történelem sosem készíti a népekről röntgenképeket, iskolai gondoskodásból tudósűrő átvilágításokat, ezért nem is igen ismeri pontosan valódi erőnlétünket, csak tornamutatványok vagy hadonászás alapján következtet. Elmeorvosi vizsgálatot még kevésbé szoktak elrendelni, még nyilvánvalóan zavaros viselkedés, ön- és közveszélyes tünetek esetén sem. A husánggal, karddal, hazugsággal suhintók útjából van aki kitér, van aki megütközik, megbirkózik, és van aki ragályként kapja el a veszteség különböző formáit,

az elveszettség érzetét.

A mi 48/49-ünk emlékezet-vitaminja mindig azzal a biztos tudattal és önérzettel ajándékozott meg, legsatnyább, fogoly állapotunkban is, hogy a szabadság s nem az agresszió lovagrendje volt az a mára ük-nagyapai kosztümös kori nemzedék, ott sorra kerülő nemzetállományunk mindenértelmű álmai eszmények voltak, bizonyítható ez a bátorító, humanus emlékezet. De becsüljük meg jósorsunkat, még ha jelképes tizenvalahány millió bitófa alá is sorakoztat látszólag egy-egy újabb vesztes csüggött pillanatra. Nem a gőg pillanataiban, csak vesztes után szoktak igazán mások iránt is megértővé válni, világelfogadó képességeik teljes tulajdonába lépni a megszenvedett népek, nemzetek.

Az emlékezést pedig a vágyakozás rokonává tenni, zsugorítani, degradálni mindig nagy hiba. Számukra minden

megőrzött, vándorló-bujkáló, a reflexeinkben érzett analógia mellett, sőt ellenére, a kosztümös kor vonult dali pár pisztolyos, lódingos, csinompalkós felvonásvégbe ott. Azokból a huszáros reflexekből és politikai tornákból egy más próbája származhat csak a magyar szürkeállománynak. Az idő lőporfüstös vagy csak rejtelemtől ködös-kék láthatáron ott a legközelebbi kukoricáson túl a dombokon, a bozót mögött, 2001-ben, jobb és bal szárnyon jelképesen muszka meg burkus kihívás és túlerő vár. Annyi az esélyünk, amennyi a (megint csak drága metafora értelmű) ágyúöntőnk, Gábor Áronunk, Bem apónk és köztvitésünk az összes szárnyakon. Ez az arcvonal most már nagyon tág, Tejút-szerűen széthúzott, ha már nem is olyan széthúzó: Oklándtól Oaklandig, Ditrótól Detroitig, Csíkszeredától Chicagóig. És újra meg újra azt üzeni.

Ágyúöntő műhely

SIR JOHN BOWRING*

A magyar nyelv

"A magyar** nyelv messze áll magában. Egész sajátos módon fejlődött és szerkezete olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb most élő európai nyelv még nem is létezett. Önmagában, következetesen és szilárdan fejlődött nyelv, melyben ésszerűség és szám-tan van, sőt hajlékonyságával és alakíthatóságával erős a hangzatokban. Az angol ember legyen büszke arra, hogy nyelve az emberi történelem korszakát tünteti fel. Ki lehet mutatni az eredetét, kivehetők, szétválaszthatók benne az idegen rétegek, melyek a különböző népekkel való érintkezés során rávakolódtak. Ezzel szemben a magyar nyelv egyetlen darabból álló természé, melyen az idő viharai karcolást sem ejtenek. Nem az idők változásától függő naptár. Nem szorul senkire, nem kölcsönöz, nem üzletel —, nem ad és nem vesz senkitől! Ez a nyelv a nemzeti felsőbbrendűségnek, szellemi függetlenségnek legrégibb, legdicsebb műemléke... — Amit a tudósok nem tudnak megfejteni, azt mellőzik. A nyelvészetben éppúgy, mint a régészetben. A régi egyiptomi templomok egyetlen kőből készült padozatát sem tudják megmagyarázni. Senki nem tudja, honnan jött, melyik hegy-

ből vágják ki a csodálatos tömeget. Miként szállították oda, miként emelték fel a templomok tetejéig...

A magyar nyelv eredetisége még ennél is csodálatosabb tünemény, sokkal csodálatosabb! Aki ezt megfjti, az az isteni titkot fogja boncolgatni; valójában annak is az első tételét:

Kezdetben vala az Ige, és az Ige az Isten-nél vala, és Isten vala az Ige."

"The magyar language goes far back. It developed in a very peculiar manner and its structure back to times when most of the now spoken European languages did not even exist. It is a language which developed steadily and firmly in itself, and in which there are logic and mathematics with the adaptability and malleability of strength and chords. The Englishman should be proud that his language indicates an epic of human history. One can show forth its origin; and alien layers can be distinguished in it, which gathered together during the contact with different nations. Whereas the magyar language is like a rubble-stone, consisting of only one piece, on which the storms of time left not a scratch. It's not a calendar that adjusts to the changes of the ages. It needs no one, it doesn't borrow, does no buckstering, and doesn't give or take from anyone! This language is the oldest and most glorious monument of

national sovereignty and mental independence. What scholars cannot solve, they ignore. In philology it's the same way is in archeology. The floors of the old Egyptian temples, which were made out of only one rock, can't be explained. No one knows where they came from, or from which mountain the wondrous mass was taken. How they were transported and lifted to the top of the temples. The genuineness of the magyar language is a phenomenon much more wondrous than this. He who solves it shall be analyzing the Divine secret; in fact the first thesis of this secret:

"In the beginning there was Word, and the Word was with God, and the Word was God."

*SIR JOHN BOWRING (1792—1872): neves angol nyelvész és államférfi. 100 nyelven beszélt és 200 nyelven olvasott, köztük magyarul is. Sok magyar költeményt, pl. Petőfi-verseket fordított angolra, s egy irodalmi szöveggyűjteményt is kiadott. A fenti szöveg e könyv előszavából való.

**A magyart — a legrégibb élő írott nyelvet, melynek őshazája a Kárpát-medence Közép-Európában és nemzeti nyelve Magyarországnak — világszerte 25 millióan beszélik. Páratlanul szép fővárosát — Budapestet — 2.5 millió magyar népesíti.

BÖZÖDI GYÖRGY

Erdély társadalma 1848 - 49-ben

Bevezető tanulmány az Erdély szabadságharca, 1848—49, a hivatalos iratok, levelek és hírlapok tükrében c. könyvhöz, amely az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kiadásában jelent meg Kolozsvárott 1945-ben.

A március 15-i pesti események híre váratlanul, szinte vilámcsapásként érte a különváltan élő Erdély népeit. Sem a társadalmi, sem a nemzetiségi kérdések rendezésére nem történt meg a szükséges előkészület, így már az első pillanattól a visszas helyezetek sorozata indul el. Ez mindenekelőtt abban nyilvánult, hogy akkor kellett az előkészületekhez fogni, amikor már készen megkapták Magyarországtól a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméinek megvalósulásával járó vívmányokat. Pesten kimondották az egyesülést Erdellyel, a király szentesítette, ilyenformán egyik napról a másikra részeseivé váltak az erdélyiek mindazoknak az eredményeknek, melyeket odaát hosszú évtizedek küzdelme, társadalmi, gazdasági és politikai átalakulása értelt meg és harcolt ki; s ami által Magyarország hamarosan az európai népek élvonalába került, az emberiség egyetemes nagy eszméinek harcoként.

Annak a ténynek, hogy Erdély előkészületlenebb volt a korszellem által követelt átalakulásra, mint Magyarország, nem az erdélyi népekben keresendő az oka, hanem az erdélyi állapotokban. Erdély az osztrák monarchia egyik tartománya, nagyfejedelemsége volt már századok óta, közvetlenül Bécsnek a fennhatósága alatt állva: nem az itteni népek, hanem Bécs érdekei érvényesültek a közállapotok alakulásában. A bécsi kormány gazdasági és politikai hatalmát a nagyszabedű kancellária és a kolozsvári kir. főkormánysszék által gyakorolta, ehhez járult a Szébenben székelő osztrák katonai parancsnokság, a General Commando, mely Erdély katonai szervezetét, a határőrségeket és a sorkatonaságot tartotta kezében. Ilyen viszonyok között nem volt nehéz elnyomni az erdélyi szabadelvű ellenzék törekvéseit, mely már az 1834-es erdélyi országgyűlésen kialakult politikai pártként jelentkezett báró Wesselényi Miklós vezetésével. Ezt az ellenzék, melynek az lett volna feladata, hogy Erdélyt előkészítse a bekövetkezendő eseményekre, az osztrák hatalom megtörte és vezetőit kikényszerítette Erdélyből. A negyvenes években a bécsi kormány megváltoztatta

módszerét: az ellenzékiek üldözése helyett — ami által csak népszerűségüket növelte volt a tömegek előtt — egy olyan erős konzervatív párt létrehozását határozta el Erdélyben, mely lehetővé tudta tenni a gyűléseken a haladó szelleműek munkáját. Báró Jósika Sámuel vállalta a konzervatívok megszervezését és ugyanakkor megkapta az erdélyi kancellári méltóságot is. Ezt a konzervatív főurat találták a 48-as események az erdélyi kancellária élén, a főkormányzói méltóságot pedig meghitt barátja, a szintén konzervatív gróf Teleki József viselte. Kettőjüknek van a legnagyobb szerepük abban, hogy a szándékos húzavona és késedelem elmérgesítette a helyzetet az erdélyi nemzetek és társadalmi osztályok között s megnyitotta az utat a bécsi reakció munkája előtt.

Mert a konzervatívok befolyása nem szűnt meg Erdélyben a szabadság napjainak felvirradásával, hanem továbbra is ők tartották kezükben a dolgok irányítását. Csak lassanként engedtek némi tért a haladó szelleműeknek, az események kényszerítő nyomása alatt, de még 1849 nyarán is döntő befolyásuk volt. Magát a kormánysszéket csak 1849 elején szüntette meg Csányi országos biztos.

A márciusi vívmányok lényege Erdélyben három fő kérdés körül csoportosult: az unió, vagyis a Magyarországgal való egyesülés, a jobbágyság felszabadítása és a nemzetiségi kérdés köré. Ezekhez járult, mint legsa-

játságosabb erdélyi ügy, a székelység és a szász kiváltságok, valamint a határőrségek sorsa. A székely és szász autonómiák ügyén kívül valamennyi régi problémája már az erdélyi országgyűléseknek, a rendek évtizedek óta viaskodtak velük, anélkül, hogy megoldásukhoz közel juthattak volna, hiszen ezek a kérdések nem is voltak megoldhatók az uralkodó konzervatív légkörben és Ausztria kebelében. Most, mikor a pesti események valamennyi ügynek egyszerre hozták a megoldását, mégpedig oly módon, amire Erdély önmaga erejéből nem lett volna képes, érthető, hogy fennekestől felbolygatták az erdélyi népek, érdekek és társadalmi osztályok régóta tespedő nyugalmi helyzetét.

Ilyen nagyarányú átalakulásnak természetesen sem a nemzetekre, sem a társadalmi rétegekre nem lehetett egyforma hatása. Kisebb csoportokra tagolódva jelentkeztek az érdekek s bár a közvélemény hajlandó általánosítva magyar, román és szász álláspontokról beszélni, a helyzet korántsem ilyen áttekinthetőnek mutatkozott, különösen az események kezdetén. Hogy némileg eligazodhassunk a különböző érdekcsoportok küzdelmében, szükséges vázolnunk nagyvonalakban Erdély népeinek állapotát a márciusi események beköszöntésekor.

A magyarság mindenekelőtt két élesen elhatárolt részre tagolódott: a vármegyékre és a Székelyföldre. Jogilag és társadalmilag lényegesen különbözött a kettő helyzete. A vármegyék élete nagyjából azonos volt a magyarországi vármegyékével, a táblabíró-világ, a jobbágyság és nemes viszonya határozta meg. Itt

nem adódott különösebb probléma az unió révén, mert a megoldás módja is szükségképpen azonos volt a magyarországgal. A székely székek ellenben bizonyos önkormányzat-félében éltek, közigazgatásuk, bíraskodási módjuk eltért a vármegyékétől és ami fontosabb, társadalmi tagolódásuk sokkal bonyolultabb volt. Bár évszázadok óta jobbágyság és zsellérsorban élt a székelységnek több mint egyharmada, jogilag nem ismerték a székely jobbágyság fogalmát s a jobbágytartó nemesség, főleg mióta az erdélyi országgyűlések az úrbéri rendezés szükségével foglalkozni kezdtek, mindent elkövetett annak az elvnek érvényesítésére, hogy a Székelyföldön, mint ősfoglalás alapján birtokolt kiváltságos nemesi földön, jobbágyság létezéséről beszélni sem lehet. Ennek az üres jogi fikciónak, mely a nép jelentős rétegét igyekezett megfosztani a jobbágyság felszabadítás előnyeitől, nagy tekintélyű apostola, a híres marosvásárhelyi jogtudós, Dózsa Elek volt, kinek tekintélye Erdélyben, de különösen a Székelyföldön vetekedett a Werbőczyével. A harmincas évek óta heves csatát vívott vele Pálffy János és Berzenczey László, világosan kimutatva, hogy a székely jobbágyság helyzete ugyanolyan, sőt még rosszabb, mint a vármegyebelié, tehát helyzetüket is ugyanúgy kell megjavítani. Mégis Dózsa Elek elve győzött a konzervatív nemesi többségben, és a 48-as idők megmutatták, hogy ennek milyen hátrányos következményei lettek. Az úrbéres réteg a maga kebelében is különböző helyzetű csoportokra oszlott a székely történelem sajátosságos eredményeként, de még több osztályra tagolódott a székelyföldi nemesi társadalom. Volt vármegyei jellegű arisztokrácia, voltak a primorok, kiknek rendi állása nem egyezett az arisztokráciával, de annál nagyobb urak voltak a többi székely felett, voltak a lófők (primipilli) és a gyalogosok (pixidarii) utódai, volt a szabadszékely közneemesi réteg, a fejedelmek alatt jobbágyság állapotból felszabadított libertinusok és a városi polgárság rétege.

Emellett a székelységet két külön táborra osztotta a határőrségi szervezet. Csík, Gyergyó, Háromszék és Erdővidék alkotta a határőrséget, közvetlenül a General Commandó fennhatósága alá tartozva. A határőr nép felett az osztrák katonai parancsnokság gyakorolta a közigazgatást, igazságszolgáltatást és általában egész életét kezében tartotta, annyira, hogy pl. sem iskolába menni, sem házasságot kötni

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

nem lehetett a parancsnokság engedélye nélkül. Ha még hozzá vesszük a határőri szolgálattal járó súlyos anyagi terheket, a harctereken hozott áldozatokat, nem nehéz meggyőződni, hogy ez a szervezet elviselhetetlen teherként nyomta a népet. A határőrségbe nem szervezett székek népe a vármegyei rendszer szerint katonáskodott, újoncokat állított, kik az osztrák seregekben szolgáltak. A vagyonszámba nem eső réteg természetesen mentes volt a katonáskodástól is.

Az erdélyi románságot hasonlóképpen kétfelé tagolta a határőrségi szervezet. A román határőrök ugyanúgy a General Commandó hatalma alá tartoztak, mint a székely társaik, ugyanolyan terheket viseltek, de helyzetük lényegében mégis más volt. A román határőrök ugyanis a jobbágyság állapotból szabadultak fel a katonáskodás által, a kincstár hatalmas birtokokat adományozott részükre, hogy családjuk megélhessen, így a határőrség felállítására lényeges javulást hozott a román határőrök életében. A székelyek viszont jóformán semmit sem kaptak, saját birtokukból éltek azután is, ősi örökségükből fedezték a határőrséggel járó költségeket. Érthető, hogy a román határőrök nem zúgolódtak helyzetük miatt, a székelyek viszont elviselhetetlennek tartották. Ez a különbség megmutatta hatását a szabadságharc idején, mikor a határőrség eltörléséről volt szó. A székelység lelkesedéssel fogadta és csatlakozott a szabadságharc-hoz, míg a román határőrség reakcióját nagyban indokolta az a tény, hogy részére a határőrség eltörlése és a jobbágyság felszabadítása nem jelentett kézzelfogható anyagi vagy társadalmi előnyt, mivel a jobbágyság alul már fel volt szabadulva.

A román jobbágyréteg helyzete szerint három csoportba tartozott: Királyföldön, kincstári birtokon és magán földesurak fennhatósága alatt élők csoportjába. Az utóbbiak helyzete volt a legértelmesebb, míg a királyföldiek a szászok végtelenül kihasználták, minden joguktól megfosztották, az Abrudbánya környéki kincstári jobbágyokra pedig nemcsak az ezerféle teher, rendkívüli szolgálmány nehezedett, hanem ráadásul embertelenül bántak velük a kincstári tisztviselők. A Királyföldön a szász községek nagy területeket foglaltak el a román községektől, a szász városok havasokat, erdőket, malmokat, telkeket vettek el tőlük. A királyföldi nagy szász uradalmak jövedelmei — bár a rajtuk élő, dolgozó és terhet vise-

lő jobbágyok nagy többsége román volt, — mind a szász nemzet pénztárába folytak be azon a címen, hogy a szászok védik a határt, holott ezt a feladatot már a román határőrség végezte, és a szász volt az egyetlen erdélyi nemzet, mely nem katonáskodott. Ez a régóta feszülő román-szász ellentét 48-ban kirobbanással fenyegetett, de az osztrák reakció csellengései révén ez a feszültség is a magyarok ellen vezetődött le.

Az Abrudbánya környéki kincstári jobbágyok súlyos helyzete robbantotta ki annak idején a Horea-féle felkelést, de annak leverése óta sem volt itt nyugalmi állapot. Közvetlenül a 48-as idők küszöbén a zalatnai uradalomnak teljesítendő robot körül támadt súlyos ellentét, s az elnyomott román parasztságot egy Varga Katalin nevű magyar aszszony vette pártfogásába. Ellenállásra biztatta őket, többször járt kérvényeikkel személyesen Bécsbe, és a módok szintén vallási rájogással vették körül a közéjük telepedett asszonyt. A hatóságok hosszú időn keresztül hiába üldözték Varga Katalint, mert a módok életük árán is védtek, rejtgették. Végül a 48-as román nemzeti mozgalmakból ismert Saguna Miklós görögkeleti püspök vállalkozott a módok érdekében súlyosan ellenkező szerepre, hogy megtörje ellenállásukat és elfogassa Varga Katalint. 1847 húsvét ünnepén fényes külsőségek között felvonult a havasba azzal az ürüggyel, hogy híveit meglátogassa, de kocsiájában a nyomozókat vitte magával. Beférkőzött hívei bizalmába, pártfogójuknak tüntette fel magát, így sikerült elérnie, hogy hívei elvezették Varga Katalint tartózkodási helyére, ahol aztán a püspök kísérete nyomban elfogta a módok védelmezőjét. Ezzel a román jobbágyság helyzete természetesen nem javult meg, az elégedetlenség tovább nőtt, de mint ahogy Saguna püspök 48-ban a román érdekek nagy képviselőjeként szerepelt, úgy sikerült a román parasztság elkeseredettségét is elterelni az igazi okokról, és sok százados elégetlenségüket a faji gyűlölködésben vezetni le. Így történt meg aztán, hogy a kincstári uradalmak vidéke, Alsófehér megye lett a szabadságharc idején a legszörnyűbb vérengzések színtere.

Külön szerepe volt a kevesebb számú román földbirtokos és értelmiségi rétegnek. A birtokosok konzervatív része, éppen úgy, mint a magyar birtokosok hasonló rétege, ellene volt a márciusi vívmányoknak, mert ez anyagilag hátrányosan érintette. Ebben a tekintetben nem ismer-

tek nemzetiségi különbséget, hisz arra is van példa, hogy a 2. román határőrezrednek a magyarok ellen indult egyik zászlóalját magyar főrangú család sarja vezette, ellensége lévén a reformoknak. Micasnak, a román mozgalmak ismert vezérének tehető román nemes volt az apja, több jobbággyal rendelkezett és semmivel sem bánt jobban velük, mint a magyar földesurak. Az ifjú Micas pedig az úrbérrendezés közismert ellenfele volt: 1841-ben, mikor első ízben említette meg Kovács Lajos a kolozsmegyei gyűlésen, hogy a jobbágyok helyzetén javítani kell, ő hozta a legtöbb kortest a közgyűlésre ennek az elvnek megbuktatása végett. A román mozgalom élén jelentős számban találunk olyanokat, akik addig a szociális reformokról mit sem akartak tudni, s az események, ellentétes érdekek zűrzavarában nehéz volt pontosan kihámozni, hogy kit vezetett a nemzetiségi érdek és kit a márciusi reformok megsemmisítése. Urban* egyenesen a birtokosok érdekének támogatásával szerzett rokonszenvet maga iránt és a jobbágyvilág visszaállítását is kilátásba helyezte. Annyi azonban kétségtelen, hogy a reakciós elemek is rokonszenves színt tudtak adni magatartásuknak, amikor úrbérrelles érdekeiket a nemzetiségi eszme fátylával vonták be. Mert valamennyi érdek külső megjelenésében egy cél felé irányult: a magyar szabadságharc letörésére. Viszont a jelentős számú magyar reakciónak is nyújtottak a körülmények ilyen lehetőséget, hogy más természetű érdekeiket leplezzék: mondván, hogy azért ellenzik a reformokat, mert a jobbágyság többsége román, és nem akarják, hogy idegenek kezébe jusson a magyar föld.

A román értelmiség a legjelentősebb szerepet játszotta, mert az irányítás az ő kezében volt. De az értelmiség sem volt egységes. Többségük a nemzeti sérelmek jegyében fordult szembe a magyarsággal, és ezekkel hamar megtalálta a kapcsolatot a bécsi reakció, valamint annak eszköze, a császárhű szászság. Másik részük, főleg a Brassó környékiek, a magyarokkal való megegyezésre törekedtek, mert belátták Bécs kártyáiba és meg voltak győződve, hogy a román és magyar nép csak kölcsönös összefogással tudja kivívni függetlenségét a fellettük uralkodó idegen hatalomtól. A megértés szellemét jelentősen szolgálták a Kárpátokon túli román fejedelemségekben lezajlott sikertelen forradalmi kísérlet emigránsai: Balcescu Nicolae, Ghica Ion, Golescu Nicolae, Boliac Caesar stb., kiknek

nagyrésze Erdélyben telepedett meg és közvetlen történelmi tapasztalatai voltak már. De egy kérdésben ők is megegyeztek a másik csoporttal, és ezt vezérik, Balcescu Nicolae így fogalmazta meg: mindenekelőtt a nemzeti-ség kérdése és csak azután a szabadságé. Felesleges volna most vitatni, hogy ez az elv az adott viszonyok között helyes volt-e, vagy sem, fontos az, hogy a megegyezésre való őszinte szándék megvolt bennük, és Kossuthnál hasonló őszinte szándékkal találkoztak. A nemzetiségi biztosítékokra vonatkozó tárgyalások azonban csak akkor vezettek megegyezésre, amikor már gyakorlati eredménye nem lehetett a szövetségnek, és mindkét fél elvesztette — szabadságát, nemzeti törekvéseivel együtt.

A szászság a legegységesebb, polgárisult nemzetiséget és társadalmat jelentette Erdélyben, állásfoglalása is a legegységesebbnek bizonyult. Mutakozott ugyan lényeges ellentét, különösen kezdetben, a szebeni irányítás alatt álló, rendíthetetlenül császárhű szászság és a Brassóból irányított magyarbarát érzelmű szász töredék között, de ez később elmosódott, és csak néhány elszigetelt egyén maradt mentes a reakció befolyásától. A szászok nemcsak a nagynémet álm, a Drang nach Osten reményében maradtak hívek a császárhoz és tiltakoztak az unió ellen, hanem azért is, mert az osztrák tartományként szereplő Erdélyben különös előnyöket élveztek. Ráadásul az egyenlőség elve, a márciusi alkotmány szellemében azt jelentette, hogy meg kell szűnnie minden autonómiának és kiváltságnak, székelynek éppen úgy, mint szásznak. A székely képviselők kijelentették a pesti nemzetgyűlésen, hogy a székelység szívesen lemond évezredes kiváltságairól a márciusi eszmék, főleg az unió diadala érdekében és még csak biztosítékot sem kérnek előre, hogy ügyük megfelelő módon fog rendeződni, mert bíznak abban, hogy a szabadság és egyenlőség korszaka a szabadságharc diadala után mindenkinek megfelelő életet terem. A szászok azonban a legelkeseredettebben ragaszkodtak kiváltságos helyzetükhöz, hallani sem akartak arról, hogy a többi népekkel egyenlő viszonyok között éljenek és Universitását a legkisebb csorba is érje. Amikor Bécs megkezdte aknamunkáját a magyar szabadságharc ellen, a szászokban találta meg legbuzgóbb ügynökeit, kik hamar megkeresték a románokkal való együttműködés lehetőségét. Szövetségesükké tették azt a népet, mely nem vette

észre, hogy a szászok csak eszköznek használják fel őt.

Éppen ezért vált az unió körüli viszály olyan elkeseredetté, mert nem csupán politikai kérdést jelentett. Wesselényi Miklós jóelőre látta ezt és tudta, hogy Erdély önmagában beláthatatlan ideig nem lenne képes a reformok megvalósítására, emiatt sürgette az egyesülést. A márciusi események hírére az erdélyi szabadelvűek, valamint a Székelyföld nem határőr része — bár a hivatalosak itt is konzervatívok voltak —, nyomban követelték a márciusi vívmányok erdélyi alkalmazását. Székely küldöttség jelent meg Kolozsváron az unió azonnali kimondását követelve, a város zajosan tüntetett a reformok mellett, és a megszeppent Teleki főkörmányzó kénytelen volt engedni: május 29-re összehívta az erdélyi országgyűlést, hogy határozzon Erdély egyesülése, vagy nem egyesülése felett. Tehát majdnem két és fél hónapi bizonytalanságot állandósított a hosszú határidővel, ami alatt a nyugtalanság és a szenvedélyek tombolása már eleve rossz irányba terelte az események alakulását. A reform hívei hiába hivatkoztak arra, hogy felesleges is az országgyűlés, haladéktalanul hatályba kell léptetni a márciusi vívmányokat, hiszen Erdély és Magyarországnak egy a királya, és ez a király már szentesítette a Pozsonyban kimondott uniót. A konzervatív szellem azonban a törvényes formákhoz való ragaszkodás ürügye alatt vélte a maga kilátásait biztosítani, és az ellenzékiek, az adott viszonyok között, sikernek könyvelték el már magában azt a tényt, hogy az országgyűlést kikényszeríthették.

A Bécsben tartózkodó báró Jósika kancellár kétségbeesett erőfeszítéseket tett annak megakadályozására, hogy a reformokat Erdélybe is "behurcolják". Sűrű levelekben biztatta Teleki főkörmányzót a kitartásra, hogy ne engedjen az ellenzék követeléseinek. Jellemző Jósika Samura és a személyében megtestesülő konzervatívizmusra, hogy március végén, amikor már minden osztrák államférfi belátta: csak a Pestről kért engedmények megadása árán lehet megtartani Magyarországot a Habsburgoknak, s még az osztrák abszolutista Zanini tábornok, hadügyminiszter is arra szavazott, hogy a kívánalmak megadandók, egyedül ő, az erdélyi nagy hazafi kötötte magát s nem akart hazájának semmiféle engedményt tenni. Mikor aztán egyhangúlag leszavazták, kárpótlásul ő vitte ki Jellasics horvát bánná való kinevezését, mivel aztán végtelen viszályt zú-

dított az országra és elindította a 48-as vívmányokat a katasztrófa felé. Kisebb jelentőségű elváratai a maguk körében végezték hasonló munkájukat. A Jósika-dinasztia másik tagja, a szolnoki főispán a megyegyűlésen fejezte ki ellenvéleményét az unió kérdésében, Torda közgyűlésén pedig a konzervatívok több száz aláírással kérvényben akartak tiltakozni az egyesülés ellen. A közvélemény nyomása alatt Jósika kancellár végül is kénytelen volt lemondani, több konzervatív főispán is követte, de szellemük nem tűnt el nyomtalanul.

A szász nemzet már március végén gyűlést tartott Szebenben és állást foglalt a Nagyausztria eszméje mellett, természetesen a szász autonómia fenntartásával. Nemcsak az uniót elleneztek, hanem Magyarországot is egyszerű tartományként akarták az osztrák birodalomba beilleszteni. A

hogy a dinasztia ügyének nyerek meg nemzeti törekvéseiket, de hogy a szász-román együttműködés létrejöhesse, mindekelőtt a köztük fennálló régi viszályokat kellett elsimítani. A szászok a nagy ügy érdekében meghozták az áldozatot, április 3-án teljesítették a királyföldi románok kívánságát és kimondották, hogy a Királyföldön ezentúl a románok teljesen egyenlő rangúak lesznek a szászokkal. A románok eredetileg tervezett nagygyűlését a kormány nem engedélyezte, mert az összehívókat illetékteleneknek találta, de helyette május 15-re tűzte ki a balázsfalvi gyűlést. A két román püspök, Saguna és Lemhény elnökletével lefolyt emlékeztető gyűlés 16 pontba foglalta a román nép követeléseit, melyeknek lényege a Barnuti által már kifejtett politikai álláspont és a szabad nyelvhasználat volt, szo-

is készültek arra az eshetőségre, hogy a reformok talán mégis életbe lépnek és igyekeztek kihasználni a Teleki által nyújtott időt, hogy minél több előnyt biztosítsanak maguknak. Könnyű volt helyzetük, mert itt is az a visszás helyzet történt, hogy előre tudták a magyarországi példa nyomán, milyen lehet majd az esetleges hozandó törvények intézkedése. Erdélyben nem volt úrbéri szabályozás, mint Magyarországon, itt az úrbériséget csak a tényleges birtoklás alapján lehetett megállapítani, és a földesurak konzervatív része úgy számított, hogy ha úrbéreseit a törvény meghozása előtt kiveti állományából, vagy annak egyrészből, kevesebb lesz majd a vesztesége. Elsősorban a zsellérbirtokokra vonatkozott ez, és különösen a Székelyföldön történtek szembetűnő esetek. Annýra, hogy a Rikán belüli négy ref. egyházvidék május 2-án tartott közgyűlése testületileg járt el a székely úrbéresek védelmében, hogy a zavargások kitörésének elejét vegye: megkeverte a háromszéki főbíró, hogy gátolja meg a földesurakat az úrbéresek kivetésében.

Ezek az események az úrbéresek hangulatát az urak ellen fordították, és a nép hitelt adott mindenféle mendemondáknak, ha ezek ellenszenvét táplálták a földesurakkal szemben. Így talált hitelt a bécsi reakció minden hírverése és hitegetése, és Háromszéktől Biharig el volt terjedve a nép között, hogy az uniót csak az urak akarják, kik a császár ellen támadtak, mert a császár fel akarta szabadítani a jobbágyságot. A nép másik reménye a Moldovában állomásozó oroszokban volt s nem alaptalanul, mert az orosz fennhatóság alá került román vajdaságokban az oroszok által nemrég életbeléptetett "Regulamentul Organic" az ottani parasztság számára nagy könnyebbségeket hozott előbbi állapotához képest. Megérthetjük tehát a háromszéki úrbéreseket, akik már április elején így fenyegetőztek: "Eddig mi voltunk jobbágyság, már földesuraink lesznek. Úgy rendelte a császár az úrbérben s azért nem hirdetik azt ki a nemesek. A muszka jó, már a Sósmezőn van s minket teszen földesurakká." Természetesen az efféle vélekedések a román jobbágyság között még általánosabbak voltak, hiszen már másfél évtizeddel előbb komoly intézkedést tettek az erdélyi hatóságok, egy kitörőfélben lévőnek ítélt román parasztlázadás ellen, amit az oroszokba vetett reménység táplált. Ezek az események eléggé mutatják, hogy az erdélyi reformok körüli késede-

>>>>> folytatás a 6. oldalon

B E M

a magyar hadsereg jeles tábornoka

Mártius 15-én

A népszabadság évnapiját a nemzethez méltó ünnepellyel szentelte meg.

Ez napon éjfélt 11 órakor kiveré a muszkákat, a vöröstoronyi ulszoroson át Oláhországba.

Ezek már délutáni 5 órakor, és pedig hanyathomlok rohanva, kezdtek meg futamodasukat:

az osztrákok négy tábornokai

Puchner, Pfersman, Gräser és Jovics is

3 századdal ott futottak ki szinten Oláhországba.

A képviselőház mai ülésében a dertk tábornokot alltábornaggyá kinevezetén. s a magyar hadi rend nagy keresztlel megtiszteltetni rendel.

Debreczen, Mart. 21. 1849.

szász gyűlés előtt két nappal a románok is kimondották, hogy Tamás napjára nagygyűlést hívnak össze Balázsfalvára, Barnuti pedig kiadta ugyanakkor a román vezetőség politikai véleményét tükröző felhívását, mely szerint a románok addig nem köthetnek uniót, míg politikai nemzetként el nem ismerik őket. A románok magatartását alkalmasnak látták a szászok arra,

ciális követelményei pedig eleve bennefoglaltattak a márciusi reformokban.

Míg a politikai vezetők részéről így folytak az előkészületek a Kolozsvárra kitűzött gyűlésen való állásfoglalásra, addig a népben is megindult az erjedés. A jobbágyszabadság híre mindenfelé reményeket ébresztett, csak éppen azt nem tudták, mi igaz a hírekből. De a földesurak

>>>> folytatás az 5. oldalról

lem milyen következményekkel járt, de figyelmeztethették volna a felelős vezetőséget arra is, hogy az orosz közelség mit jelent nemcsak a román nemzetiség, de a magyar jobbágyság gondolkodásában is.

Az erdélyi országgyűlés végre összeült, és az előzmények után valóban nagy sikernek volt tekinthető, hogy a románok és szászok hozzájárulásával kimondta az uniót. Ugyancsak kimondta, bár kevesebb lelkesedés között, a jobbágyság eltörlését is, ami által másfélmillió holdnál több föld jutott a 80 százaléban román nemzetiségű jobbágyság birtokába, minden fizetési kötelezettség nélkül. A székelyföldi úrbérrendezést azonban gyökerestől elrontották: a Dózsa Elek-féle felfogás érvényesítése által kimondták, hogy a székely föld *majorsági* nemes föld, tehát a rajta élő jobbágy nem mentesülhet a szolgálmányok alól, és csupán az a kevésszámú jobbágy szabadulhat fel, aki vármegyei jellegű, adományos székely birtokon lakik. Így a székely úrbéresek nagy tömegének a során semmi könnyítés nem történt, az egész Magyarország területén ők egyedül maradtak kivételek a nagy felszabadításnál, természetes, hogy kiábrándultan nézték uraik további tevékenységét.

De csalódás érte a székely katonaságot is, mert az országgyűlés a határőrök további katonáskodása mellett döntött, holott a székely székekben már március vége óta állandóan követelték a fegyver letételét. A székelység helyzetének bonyolult voltából következett, hogy ebben a pillanatban már nemcsak az osztrák érdekek kívánta a határőrség változatlan megtartását, hanem a magyar kormány és a székely vezetőréteg is a székely katonáskodása mellett foglalt állást, mert az egész országban ez volt az egyetlen szervezett és kiképzett magyar hadsereg, a mindenfelé kitörő zavargások pedig magyar katonát igényeltek. A magyar kormány hamarosan meggyőződhetett, hogy az országot körülvevő határőrszervezetre nemcsak hogy nem számíthat, hanem egyenesen ezek a katonai alakulatok a melegágyai a Bécs szolgálatában álló nemzetiségi mozgalmaknak, és ezek a mozgalmak bennük kész hadseregre találnak, míg a magyarság katonák és fegyverek nélkül áll. Horvátok, szerbek, románok egyszerre mozgósíthatók a maguk kész katonai szervezetét: a magyar kormány minden reménye a székelységben maradt. Batthyány

miniszterelnök a délvidéki zavargások kitörése hírére már május 19-én, tehát még mielőtt az erdélyi országgyűlés kimondta volna az egyesülést, felszólította a székelyeket, hogy siessenek a Szeged alatti táborba, a haza megmentésére. Biztosokat is küldött ki ennek érdekében, de az eredmény — érthető okokból — kevés volt.

Ellenben nemsokára szükség lett Erdélyben is a katonaságra, mert az úrbéri ügyek rendezése alkalmával néhány helyen zavargások keletkeztek. Az úrbéresek ugyanis még a felszabadító törvény életbelépése előtt megtagadták a szolgálmányokat, az egyenlőség elvét pedig úgy értelmezték, hogy földesuraiktól mindent elvehetnek. Sajnálatos, hogy a körülményekből kifolyólag a székelységnek ebben a tekintetben is hátrányos szerep jutott, mert a kormánynak nem állván más katonai rendelkezésére, a székely katonákat kellett kivézenyelnie a rend helyreállítására. Így keletkezett néhány

pett az osztrák főhadparancsnoksággal. Az erdélyi magyarság toborzás útján igyekezett ugyanakkor katonaságot állítani, mire Puchner** elrendelte a magyar önkéntes csapatok lefegyverzését. Így a kocka el volt vetve és megkezdődött a pusztító polgárháború...

A székelység ekkor még mindig abban a széteső, szervezetlen állapotban élt, melyben az események találták, pedig nemcsak a románságnak volt meg az irányító központi szerve, a komité, hanem a szász univerzitás is kormányzó testületé alakult át és központi irányítást végzett. A megindult nemzetiségi zavargások miatt a székelység már-már elszakadt a kolozsvári főkormányzástól és tájékozatlanul állt. Ekkor hívta össze Berzenczey László az agyagfalvi székely nemzetgyűlést, hogy a székelység is gondoskodjék a maga szervezetről és védelméről. Ideiglenes székely kormányt akart alakítani és az úrbéresek sérelmének orvoslását ígérte, hogy a bel-

helyen összetűzés a román parasztság és a székely katonaság között, s ezzel az évszázadok óta tartó békés székely-román együttélés megbomlott, éppen abban az időben, mely a testvériség jelszavát tűzte zászlójára. A mihálcfalvi incidens következtében a román határőrezredek is bekapcsolódtak az eseményekbe, megtagadták a magyar kormány iránti engedelmisséget, nyíltan az osztrákok mellé csatlakoztak, és Urban megkezdte a román csapatok sorozását, lefegyverzését. A kormány újoncok rendelte tovább növelte a feszültséget, a román ifjak elbujtak a sorozóbizottságok elől, néhány helyen pedig újabb összeütközések keletkeztek, majd a második balázsfalvi gyűlés kimondta az általános román népfelkelést, Erdély 15 katonai légióra való felosztását prefektek és tribunok vezetésével, október 2-án pedig a román nemzeti komité formálisan is szövetségre lé-

ső bajok leglényegesebbikét orvosolja. A nemzetgyűlést azonban a főkormányzók el akarta tiltani, majd csak azzal a feltétellel engedélyezte, hogy elnöke Mikó Imre gróf, ideiglenes kancellár legyen, kire az osztrák kormány is bizalommal tekintett. Az agyagfalvi rétre október 16-án összesereglett 40 ezer főnyi fegyveres székelység között azonban kitört a vezetőik iránti régi elégedetlenség, annál is inkább, mert Mikó sem a székely kormány alakításáról, sem az úrbéri kérdésekről nem engedett szót ejteni. A fegyveres nép között olyan beszédek keringtek, hogy ha az urak bajt csináltak maguknak, igazítsák el ők maguk és hagyjanak békét a székelységnek, melynek semmi baja sincs a románokkal, sőt nagyon jól megférnek egymás mellett. Zavargás kitörésétől kellett tartani, és az urak nagy aggodalomban voltak, mert a nép nem akart széteszlani. Lényegesebb határozatuk mind-

össze az, hogy a székely katonaság a magyar kormány alá akar tartozni, valamint felszólítják a románokat és szászokat, hogy fogjanak a magyarsággal testvéri kezét. A tömeg elégedetlenségének végre egy szándékos félrevezetés adott irányt. A gyűlésre érkezők közül néhányan már magukkal hozták a hírt, hogy a Mezőségen megkezdődött a polgárháború, a magyarok lefegyverzése, de döntő hatása annak a félrevezető üzenetnek volt, hogy a románok Urban vezetésével bevették Marosvásárhelyt. Az elégedetlen tömeget harcra buzdította a vezetőség, és a rendezetlen, kiképzetlen csapat megindult Balázsfalva és Marosvásárhely felé. Gedeon tábornok azonban nemsokára szétverte őket, és ezzel megsemmisült az egész székely haderő. Marosszék után Udvarhely és Csík szinte ellenállás nélkül adta meg magát az osztrák csapatoknak, és a székely nép most már a saját vezetői ellen fordult. A székely urak álruhában menekültek kelet felé, a még meg nem szállt Háromszékre abban a reményben, hogy végső esetben a Kárpátokon túl helyezik magukat biztonságba. A székely úrbéres réteg súlyos bosszút állt ez alkalommal urai szűkmarkúságán, a megszálló osztrák és román csapatokkal együtt pusztította, prédálta az elhagyott udvarházakat, gyilkolta le a kezébe került nemeseket. Különösen Udvarhely megyében játszódtak le súlyos események, ahol a megszálló Heydte parancsnok az úrbéresek kedvében járt, hogy bizalmukat megnyerje és fokozza haragjukat uraik iránt. Amit a székely nemesség nem volt hajlandó megtenni, Heydte megtette: felszabadította a jobbágyságot és zsellérséget minden megkötöttség alól, de természetesen nem az úrbéresek érdeke, hanem politikai számítása vezérelte ebben.

Néhány hét alatt egész Erdélyt megszállták a császáriak és lefegyverezték a magyarságot. Zalatna, Nagyenyed pusztulása jelzi az elégedetlen úrbéres tömeg másik csoportjának, a kincstári román úrbéreseknek bosszúját, de szerteszét Erdélyben mindenütt fellángolt és pusztított a régóta elnyomott elégedetlenség és gyűlölet. Egyedül Háromszék nem adta meg magát a császáriaknak, hanem felvette az önvédelmi harcot és Gábor Áron ágyúival sikeresen folytatta egészen Bem felszabadító hadjáratáig. Mi a magyarázata Háromszék összetartásának és erőfeszítésének? Az, hogy itt a vezetőosztály idejében ráébredt önmagára és megértette az idők követelményét. A földbirtokosok önzése

nyár elején kisebb zavargást idézett fel néhány helységben, ez aztán figyelmeztette a tisztséget a bekövetkező veszélyekre. A szék demokratikus gondolkodású főkirálybírájának sikerült a társadalmi rétegek közötti ellentéteket lecsökkenteni, bevezette a nyílt tanácskozásokat, ahol minden felnőtt férfi egyformán résztvehetett, és a szék követéül a pesti nemzetgyűlésre már két közrendű család fiát küldötték. Berde Mózes, az egyik követ irányította most az önvédelemben a szék életét és a reakcióelleni harcban összeforrt az egész nép. Ráadásul a székely értelmiségnek Háromszékre szorult jobbjai is beálltak a harcba, tudásukkal és képzettségükkel a vezető szerepet vállalták, felvilágosították és lelkesítették a népet — most már valóban igaz ügy mellett. Ezekre a papokra, tanárookra, ügyvédekre, orvosokra célozva mondta bosszankodva az osztrák parancsnok, hogy ami Háromszéken történik, az mind "hamis papok és jogászok" dolga.

Bem tábornok fellépése megtisztította Erdély nagyrészét a császári hadaktól és megtörte a reakció hatalmát. Ez a felszabadító hadjárat valóban szabadságharc volt: vezérlete alatt együtt küzdöttek a magyarok a soraik közé állott öntudatos románokkal, valamint a reakció ellen önként harcbaszállt lengyel és osztrák legionáriusokkal. Ez a téli hadjárat a legszebb eredményekkel járt, és Balcescuék magyarbarát tábora már arról álmodozott, hogy az erdélyi románság a szászok ellen fordul, hogy leszámoljon ármányaikkal, önkéntes román légiók szervezését tervezték a magyar szabadságharc érdekében és arra készültek, hogy Erdély felszabadítása után a győztes magyar csapatokkal együtt átmennek a Kárpátokon, a román fejedelemségeknek cári uralom alól való felszabadítása végett. Ellenben Saguna püspök már december 28-án azt az előterjesztést tette Szebenben Puchnernek, a szász és román bizottságok közös gyűlésén, hogy hívják be a magyarok ellen a Fejedelemségekben lévő cári haderőt. A gyűlés elfogadta az indítványt, bár a jelen lévő románok jelentős része vonakodott tőle, — és Saguna egy szász kiküldött társaságában, a szabadságharc második évének beköszöntése napján, 1849. január elsején elutazott Bukarestbe, hogy Lüders tábornok elé terjessze a két nemzet kérelmét.

Közben tovább folyt Bem felszabadító hadjárata, a vízaknai, piski csaták után Szebent is bevette és a vöröstoronyi szoroson kimenekült Erdélyből az egész

császári katonai kormányzat, a szász bizottsággal és a román komité tagjaival együtt. Megindult Erdély közéletének újjászervezése, most már a márciusi alkotmány és a demokratikus eszmék alapján. A teljesen szétzüllött közigazgatás helyreállítására Csányi László országos biztost küldte ki Kossuth. Csányi minden jószándéka ellenére is a befogások sorozatát követte el, mivel nem ismerte eléggé az erdélyi viszonyokat. Legnehezebb feladat volt a rablások, pusztítások és gyilkolások után helyreállítani a békét a lakosság között. Február 13-án bevezette a rögtönítélő bíróságokat a főbb bűnösök megbüntetésére, a földesurak és volt úrbéresei közötti viszály rendezésére pedig az ú. n. békéltető bizottságokat küldte ki. Módot nyújtott arra, hogy a földesúr önként egyezzen ki a néppel elrablott és elpusztított javaira nézve, s ahol ez nem sikerül, ott lépjenek közbe a bíróságok. Ennek hamarosan az lett a következménye, hogy egyes birtokosok tényleges káraiknak többszörösét követelték a parasztoktól, ami újabb viszályokat idézett elő, és Csányi nemsokára kénytelen volt elrendelni, hogy a "békéltetést" csak bíróságok hajthák végre, a tényleges károsodás alapján. A rögtönítélő bíróságok ellen még több panasz merült fel, riasztó hírek születtek, hogy a volt prefecteknek, tribunoknak, a szász bujtogatóknak és híveiknek tömegeit ítélik halálra és végzik ki. Ezek a hírek alaptalanok voltak ugyan, mert Csányi egész működése alatt 50-nél többre nem ment a száma a halálpártiteltéknek. Ellenben jóval meghaladta ezt a számot az önkényes eljárások áldozatainak száma: egész fogolycsoportokat végeztek ki a kísérő katonák azzal az ürüggyel, hogy meg akartak szökni. A hatóságok tehetetlenül álltak ezekkel a szemet szemért, fogat fogért követelő önkényeskedésekkel szemben, bár minden őszinte igyekezet megvolt bennük, hogy megakadályozzák. Bem nem helyeselte, hogy Csányi egyáltalában büntetést alkalmaz, hanem a bűnbocsánat híve volt, és több ellentét támadt közöttük. Bem nemcsak katonai sikereiért szerette a nép, hanem az alsóbb társadalmi rétegek iránti rokonszenve miatt: ez a magyarázata annak is, hogy a székelység olyan lelkesedéssel sereglett zászlója alá. Bem méltányosan bánt a néppel, a székelek sójának árát meg önkényesen leszállította, amiért viszont közte és a kormány közt támadt zavar. A jobbágyfelszabadításkor hátrányos helyzetbe került székely úrbéreseken —

miután a magyar kormány 48 nyarán kárpótlásul megkísérelt bánáti telepítési terve nem sikerült — úgy igyekezett segíteni, hogy a Székelyföld közelében, Beszterce körül ígért nekik telep-helyeket.

A román emigráció tagjaival való kapcsolata is magyarázza sok tekintetben Bem magatartását, míg Csányi kizárólag csak a magyarsággal érintkezett. A román emigránsok szerepének most következett el az ideje. A szász-román ellentétek ugyanis növekedtek, a szászok szemére vetették a románoknak, hogy a reakció pár hónapos uralma alatt a vegyes lakosságú területek közigazgatásában a románok háttérbe szorították őket, és hogy a román felkelők komoly harcban nem tesznek érdemes szolgálatot. Saguna püspök februárban Bukarestből Olmützbe ment a császárhoz, Moldován és Galicián keresztül és emlékiratot adott át az osztrák birodalomban élő összes románok nevében, azt kérve, hogy a birodalom összes románjai egy önálló nemzettel egyesülhessenek és nemzeti főnököt választhassanak. A király megígérte a kérés teljesítését, de a szászokat még kellemetlenebbül érintette ez, mivel ők a szász-föld önálló mark-grófsággá való kiszakítását követelték. A bécsi kormány által kiadott március 4-i alkotmány azonban sem a románok, sem a szászok kívánságát nem teljesítette, hanem az egységes monarchia mellett foglalt állást. Ez a hír Avram lancut is elkedvetlenítette, aki mőcjaival még mindig ellenállt a havasokban a szabadságharcos csapatoknak. A román emigránsok megragadták az alkalmat, mely régi meggyőződésüket igazolta: hogy a románok csak a magyarokkal való szövetkezés révén vívhatják ki nemzeti önállóságukat. Elhatározták, hogy lancut rábeszéljék a magyarokkal való kibékülésre és román légió felállítására kérnek engedélyt a debreceni kormánytól. Boliac Caesar Brassóban az "Expatriatul" c. lapjával szolgálta a kibékülés ügyét, Balcescu és Balaceanu pedig Debrecenbe utazott a magyar kormánnyal tárgyalni. A debreceni kormány magyarbarát román képviselői is örömmel vették ezt a tervet, ami annyiival inkább reménynyújtó volt, mert a lancuék ellen folyamatban lévő "havasi hadjáratot" megértő és jóindulatú dandárparancsnok vezette Csutak Kálmán személyében, aki szintén híve volt a magyar-román megbékülésnek, és oly tapintatosan járt el, hogy hadi eredménytelenségei miatt a parancsnokság hadbíróság elé idézte. A debreceni tárgyalásokra

Csutak is leutazott. Kossuth Dragos János belényesi képviselőt bízta meg a lancuval történő tárgyalással és tőle küldte el a ki-egyezés feltételeit is. Dragos meg is kezdte április végén Abrudbányán a tanácskozást lancuval és a május 5-én tartott topánfalvi népgyűlés elfogadta a kibékülés feltételeit, lancut bízva meg a további teendővel. Megtörtént azonban a helyrehozhatatlan hiba, hogy Csutak távollétében Hatvani szabadságharc rátört az Abrudbányán tanácskozott románokra és elfoglalta a várost. A románok árulást vélték, kiújult a harc, és a családott mőcök maguk gyilkolták le Dragost. Ezzel a vérengzések ismét megkezdődtek, míg aztán az osztrák reakció támogatására benyomult Erdélybe a cári orosz haderő, leverte a magyar szabadságharcot, hogy Ausztria a Bach-korszak sötét napjaiban egyaránt csalódást és szenvedést zúdítson az erdélyi magyarokra, románokra, szászokra, kivétel nélkül.

A történelem tanulságait soha sem szabad figyelmen kívül hagyni, és ennek a korszaknak különösen sok tanulsága van. E kis könyvnek éppen az a célja, hogy ezeket a tanulságokat szem elé tárja és mindenekelőtt rámutasson azokra a törekvésekre, melyek már a 48-as szabadságharc idején az itt élő népek közös sorsának, közös érdekeinek felismerésén alapultak és az együttműködés lehetőségeit keresték.

Kolozsvár, 1945. március hó.

*Urban, Karl (1802—77): császári ezredes, az észak-erdélyi határőrök parancsnoka. 1848. szept. 14-én szembefordult a magyar forradalommal. 1849. jan. 3-án a tihucai ütközetben Bem honvédsapatai kiverték Észak-Erdélyből. 1849 nyarán ő vezette be Erdélybe a cári seregeket. 1850-ben kolozsvári hadosztálykerületi parancsnok lett. 1857-ben tábornagyi ranggal Olaszországba helyezték, ahol 1859-ben több vereséget szenvedett.

**Puchner Antal, báró (1779—1852): osztrák lovassági tábornok, 1846-tól Erdély katonai parancsnoka volt. Okt. 18-án szembeszegült a szabadságharcra. Bem az erdélyi téli hadjáratban többször megverte. 1849. febr.-ban elsőnek ő hívta be Erdélybe az orosz csapatokat. Márc.-ban tábornaggyá, 1849. okt.-ben Velence városparancsnokává nevezték ki.

GAZETA
TRANSLATIA

SERÉNY MÚMIA 131

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

MUSZKA SÁNDOR

Idegen éjszakák

*

A kertben vártam meg
míg a lányok eloltják a villanyt.
Összébhúztam
rongyait testemen,
és reszketve indultam a szélbe,
az ugató kutyák mezeje felé.

*

Utamra feküdt az éj,
az emlékezés kísért és villogott
az elhagyott sínek közt.
Légy társam a bűnben!
Ó, városok, melyeket hajnalban hagytam el.

*

Halálra üldöznek a rémek,
lábam csúszik az avaron,
én angyala csak a pániknak vagyok.

*

Guruló gyöngyei kezemnek,
évek szédítő hosszú sorban.
Csak menekülni, szökni a falakon át

*

Körmök és fogak,
hogyan vakon, és benn is fájjon,
de se te
se én,
és nincs már senki,
kit meg mernék ölelni.

*

Vérszívó az éjnek,
kakasra virrasztó hajnalok,
az úton talált
a harang, a hang,
s hittem, hogy felejteni tudlak,
de a végtelen mező magára rántott,
s csak nevettem, sírtam
s néztem az eget.

*

Zuhanó lelkemre
ki bocsájt álmod,
ki bújik ágyakba,
ha eltölt a láz,
remegő ajakkal
ki sirat el,
ki öleli át
testem reszketeg.
S ha arcom a révület
temeti éppen,
ki lesz, ki énbennem
tüzekre lel.

*

Suttogó igéi a csillagos égnek
a mezők
a dombok
a szél
a fák
szerelmem
te voltál mind —
az erdőben megbúvó
némaság.

*

Láttam szerelmünk
kékülő arccal
a hosszú utaktól fulladva éppen,
elvesző álmaink az utolsó héven
láttam,
Uram, én láttam.

*

Szép reggel ez a halálra,
zsíros, kifőtt koponyás csend.

*

Lelkemben tűz volt, de fáztam,
s ezer hadával kínozott a láz.

*

Ha eljön az éj,
hozzád lopózom,
sátradnak járatait
eltölti álmod...
Irgalmaz nekünk
nagy varázsló!

*

Hajnali csókokra madarak szálltak,
meztelen vonagló lelkem keresték.
Bocsáss meg kedvesem
e szívtelen,
rossz bolondnak.

*

12 óra az eldugott házban.
A vörös függöny arcomba ért.
Az eget kérleltem, hogy sötétté váljon,
s közben véresre vagdaltam arcomat.

*

Egyedül a tejfehér éjben.
Hűsleges ágyas, vasfogú fagy.
Reszkető gyomor.
Befagyott ablak.
Tíz köröm, sajtó.
S az eldugott torokból állati hang,
hogyan én, vagy te dönts el Istenem.

*

A gyilkos konyakot ivott és elindult,
a lány a tóparton várta meg a hajnalt,
szájában savanyú teáknak íze
és táncleésekre gondolt, egy régi jazzlemezre.
A parton a csónakok még álomban ringtak,
A férfi csak annyit mondott:
a visszaút
csak egy személyre szól.

SÁNDOR ÉVA

Állapot

sörösvég, szétmázolt
nemtörődömség képeden.
minden hajnal megcsillan
rajtad, majd elveszti fényét.
naponta miattad náthás az idő.
sörre lesz lelked is (ha van) —
szekrényedben néha bografut
egy csokornyakkendő
gyűrött inged ráncai
beléd olvadnak és testeddé válnak.
tekinteted füst, hogy
elvegyüljön aki belenéz.

Jézéhez

hittem bennünk.
és három órában a nevének alatt.
és annyi erdőben s még annyi égben.
hittem két istent. s ami maradt.

Jézéhez

II. vers

a gyűlölet nem életformám
kivételt érte sem teszek
ha lator is vagy. ilyenformán
messze kerül keresztemet.

garanciából kiment csókunk
árulás volt vagy pusztító kényszer
hamis gesztusok karján lógunk
nem látod? már csupán te vészelsz

ne búsulj kedves hogy nem áll fel
nekem te amúgy se kellenél
perverz vigyorod s a kicsiny ékszer
láttán a szűz is elvetél

da capo al fine

már nem szeretlek
kedves már eltűnt
már nem szívárogoz eretnek
érzés belőlem együtt
többé nem leszünk koldusok.
a végtélet kimondva
meg volt az utolsó búcsúcsók
is ne is emlékezz kímomra

A trón üres

Király volt. Meghalt. Éljen az, ki nincsen.
Herceg! császárnak kell lennem, mondd?
Azt kívánom: bár én lennék az isten,
vagy trónhoz jutni épp elég bolond.

GAMINE,

vagy aki én vagyok

ereiben már nem folyik vér
nevét csak úgy ejtik: szajha
de keblében párizs van s ledér
álmaim mossa a szajna

mezítőláb jár mert nincs az a herceg
ki felhúzza lábára itáliát
köntösén sorsa s szodoma serceg
máglyára küldi a lelkivilág

FARMATI ANNA

Hívogató

magukbázókkent árkok között
füvek bólogatnak az éjben
nincsen ma semmi csillagom
sötétség ázik a réten
eltemethet akár a sár is
még rögök súlyát sem érzem
üres a hársfa szélfúttá odva
ma oda gyere be értem

Humilitas

ahogy ágaid lassan
belealszanak a télbe
s rajtuk alig mozdul
a szél
a dér
s bennük a vér
úgy dermed rá hegyre-völgyre a szó
*
s amit rügyekbe tervezteél
amit álmodtál s elfelejtettél
amit a napmeleg avarra letettél
elfogadom

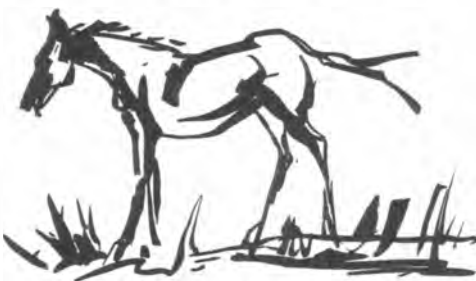
FARKAS WELLMANN ÉVA

Duett, apokrif

Örökké kettőtökből áll a szólam.
Te csak zenélsz, míg ő hanyatt (a szótlán).
A forma sínén tart feléd, a dalba,
Együtt veled, e lant húrjába varroa.
De most lassan zsolnába vált az ének,
Hogy boldogok bár a lelki szegények,
Ország a tested, mennyei, s az ajkad
— a toll kisiklik — halkán így szavalgat:

Mily untató nesz, míg mind tovaszállunk:
(Marad a szó, mit ki vagy sem a szájunk)
Ezópus, s Dante nyomdokain Kain...

Vonat, hajó, min vágat ő, vagy orkán;
Vagy néha épp egy szonettben botorkál:
E záró szextett sánta verslábain.

(Per) (o) ráció

Egy sornyi frappáns gondolatnak véltve
a mottó* Attilától (persze József);
Tűnődhetnek, mi lenne más az érve,
miből hihette... ámde verse jó lesz,

Gondolhatnám. Vagy mégsem. Ennyi áron.
Aztán meg végképp: róni fel hibának?
Az lenne még csak lesülés, barátom,
Ha úgy hagylak el, hogy nem is kőánlak.

*vö. J. A. "Miért hagytál el, hogyha kívánsz?"

Nagycsütörtök —
húsvéti héten: szerda

Az emberélet s útja itt tükör —
valaki már a lázlapomat kérte;
Pedig akkor kezdett görbülni a kör.
S ma sem tudom, azóta visszatért-e
(Mert nem a május — óraszerkezet csak)
mi körbejár — nem működés a vétke
az első körből indultam feléd
S tartok attól, nem vagyok még a mélyben
Múltam elvonókúra kezelés alatt —
A kronométert s még rajtam maradt
egyebeket hurcolni lesz a részem?
Ha eltévednék erdők belsejében...

DIMÉNY ÁRPÁD

melyben az egyedüllét
akár egy palack

l. a.-nak

üldögelek. bárcsak veled
nézhetném végig, ahogy a zápor
eláll, majd újra elered!

versenyt folynak az ablakon
végigcsorgó cseppek. átmoszák
tekintetemet. plasztik flakon,

hirtelen ez jut eszembe
— milyen mesterkéltné, műlelet —
zárt. a dzsinn-mesével szembe-

állítom. az alany ma én vagyok,
arcomat az üveghez lapítom.
elkeseredni mindig kerül ok,

mert vegyük csak azt, hogy "magány",
mondjuk egy üres házipapucs? (az első ok)
s lám ebben is itt van a hiány.

delírium tremors

G. A.-nak

sarkára állt. ezt jól kimondta
ha már nem volt meghúzva a határ.
föld alá bújna, de nyakába ugrik,
s a szó, mely minden vitát bezár.

a bánat hercege

ha átítatja áhítat,
mi szűkített benne percek
hablóra pattan, korallhidat
ugrat át a herceg

Idill

FELHŐTLEN VASÁRNAP

a nap már rég fent
autóstoppal a közeli
faluba ahol fehérre
meszelt cukrászdában
aránylag friss tésztát
ehet akárki nagy mű-
anyag székből ülve
halk sztereo zenegép
csak monóban ujjal
végigkísérhető a
taktus tam-tam-tam
a divat itt sem ki-
halófélben a lányok
(jó nevelést kaptak)
úrhajósruhára emlékez-
tető szerelésben a kávénak
iszap íze van talán
a patak vize vagy a filter
már eldobható a baromfiak-
ban nem tesz kárt a forgalom
mint ahogy a lányokban —
(a véletlen számítás még
nem elfogadott tudományág)
mindent körülöng a gané
s a szénaillat a házak
kapui lefekvésig nyitva
állnak vacsora előtt

benned s feléd

magamat megtalálni

a távolság: ő egy kis faluban,
én a városban, csak azért,
hogy minden délben felmehessek
tizenvalahány kilométert, hogy lássam,

útközben mezők, juhoknak legelő.
kövér füves vagy felszántott ugar,
sok-sok gyönyörű nap. legtöbbszőr
felhős ég alatt.

majd az első hét nap után (kábé).
szinte akartam az utat, s nem csak érte!
mindig ugyanazt, nap mint nap,
alkonyattól-pirkadatig; valami titkot
próbáltam felfedezni, talán ugyanazt mit őbenne...

felfedezni a változó színű fűben,
vagy az egyre gyarapodó juhnyájakban,
elmélkedve — mennyi lakozhat belőlem
egy tenyérynél valamiben.

s ha megálmodtam volna előre
az egészet, anakronisztikus, már-már
beavatkozásnak véltem volna.

BENEDEK SZABOLCS

Hogyan kell Kurt Vonnegut nevét helyesen ejteni?

Amikor Kálmán megnyomta odalent a csengőt, Árpád először nem hallotta meg, mert szolt a zene, és csak másodjára ment a kaputelefonhoz ajtót nyitni.

Kiállt a lépcsőház erkélyére, elszámolt négyig és köpött egyet lefelé. Nyála épp akkor landolt odalent a betonon, amikor Kálmán feje megjelent a lépcsőház bejáratánál. Nem találta el.

— Baszd meg — kiáltott Kálmán, mert a köpet éles sercenéssel alig egy méterre ért tőle földet. Aztán elindult fölfelé a lépcsőn.

— Mikor állt el? — kérdezte Árpád, amikor ajtót nyitott Kálmánnak.

— Az eső? — kérdezett vissza Kálmán. Általában mindenki utálja a kérdéseit, mert olyan fölöslegesen kérdez. Egyszer egy lány nevetségesnek bélyegezte őket.

Árpád nem válaszolt, csak félreállt az útból, hogy Kálmán bejöhessen, és levehesse a cipőjét, meg a kicsit még vizes baseballsapkáját.

— Úgy öt perce — mondta ekkor gyorsan Kálmán, hogy korigálja hibáját. — Mikor indultam, még esett.

— Nna gyere — sürgette Árpád —, mert kezdődik a Dallas.

Kálmán röhögött, mert tudta, hogy Árpád ezt csak úgy poénból mondta. A tévéből tényleg pont akkor hangzott föl a sorozat főcímenéje.

— Délutánra megint rohadt meleg lesz — mondta, mikor beléptek a nappaliba. — Magad vagy?

— Amint látod — bölintott Árpád.

— A szüleid?

— A Börzsönyben vannak.

— És te nem mész?

— Most jöttem onnan, tegnap.

Leültek a nappali üldögarnitúrájára, és Kálmán a kinyitott Népszabadságot kezdte volna lapozgatni, de Árpád félrelökte, hogy ha nem venné észre, azt most ő olvassa. Helyette a kezébe nyomta a tévé mellékletet.

— Olvasd addig ezt — tette hozzá. A televízióban éppen azt mondták: "Rendezte: Larry Haggman."

Odafönt, a szobában, miután Árpád megmutatta neki az új Rolling Stones-maxi single-t, Kálmán eléggé el nem ítéhető módon rakosgatni kezdte az íróasztalon lévő tárgyakat (vonalzókészlet, töltőceruza, tuskihúzó, radír, Kores javítófesték, műszaki rajzok készítésére használatos papírtekercsek), majd észrevette a sarokban megbúvó fényképezőgépet.

— Van benne film? — kérdezte, miközben a kezébe vette, és forgatni kezdte a gépet.

— Van — válaszolta Árpád, és dühösen kirántotta Kálmán kezéből. — Ne piszkáld.

— Jól van — mondta Kálmán.

— Nem csinálunk valami klassz képet?

— Milyenre gondolsz?

— Beöltözhethénk valaminek. Vagy pózolnánk valahogy.

Végül is az lett, hogy Árpád fölvette azt a pólóját, amelynek elején egy csomó különböző színre festett nyelv van, fölötte a felirattal, hogy Rolling Stones Woodoo Lounge World Tour 94/95, hátoldalára pedig az európai turné állomásait írták; és leült a heverőre Kálmán mellé, aki olyan pólót viselt, amelyre fekete-fehér szitanyomással a Beatles együttes tagjainak arcát vitették rá. A fényképezőgépet föllettek a könyvespolcra, zümmögött egy darabig, aztán exponált. Kálmán a vaku villanására behunyt a szemét, úgyhogy elképzelhető, hogy a kép nem lesz túl előnyös.

Árpád ezután visszarendezgette az íróasztalán lévő tárgyakat úgy, ahogy addig voltak.

— Erika? — kérdezte Kálmán.

— Hazament, majd valószínűleg ma fog jönni. De szerintem csak délután vagy estefelé.

— Csinálni kéne valamit.

— Csináljunk — vonta meg a vállát Árpád. — S mit csináljunk?

Kálmán egy kis ideig gondolkodott, majd így szólott:

— Menjünk el a könyvtárba és nézegessünk újságokat.

— Jaj! — vágott fancsali képet Árpád.

— Jól van — mondta gyorsan Kálmán —, akkor gyérünk el a hangtárba.

— Nincs nyitva.

Álltak és nézték egymást.

Kálmán épp arra gondolt, hogy mivel szomjas, kér innivalót, ha lehet, olyan Gumimacis szörpöt, mint amelyet a múltkor is ivott itt, feltéve, ha van még, mert az olyan finom, amikor azt mondta Árpád:

— Nna, akkor menjünk el fagyizni.

Árpád egy háromgombócos csokoládét, Kálmán pedig málna-joghurt-csokoládé ízű fagyaltot kért. Mind a hat gombócot Árpád fizette, mert ő állt a pénztárnál sorba, Kálmán meg nem adta oda az összeg reá eső részét, úgy gondolta, délután biztos elmennek a Póló Clubba meginni egy sört, majd akkor viszonzozza.

— Azt álmodtam — mondta

Árpád, miután letelepedtek a sétányt és az árteret elválasztó korlátra —, hogy mentünk Erikával az Árpád-hídon Pestről Buda felé, és csak mentünk, mentünk, de soha nem értünk a végére.

— Hogyhogy nem? — értetlenkedett Kálmán.

— Mondom: mentünk, és már iszonyú régóta mentünk, de még mindig nem értünk a híd végére, csak mentünk tovább.

— S aztán? Aztán mi történt?

— Aztán? — s Árpád nevetni kezdett. — Aztán fölébredtem.

Ekkor gondolt először Kálmán arra, hogy megöli Árpádot. Ahogy ültek a sárga csőkorláton, az jutott az eszébe, hogy de klassz lenne, ha hirtelen szembe fordulna Árpáddal, taszajtana rajta egy jó nagyot, akkorát, hogy elveszítse az egyensúlyát, és lebecskázzék hanyatt az árterre.

Enyhén féloldalt fordulva sandán lepillantott, úgy saccolta, hogy körülbelül két métert repülne Árpád, aztán még vagy három métert gurulna a hatszögletű kövekkel kirakott gátoldalon, és utána érkezne meg az esővíztől sáros árterre.

"Nem halna meg — gondolta. — Lehet, hogy összetörnének a bordái, meg esetleg a gerince is eltörne, de nem halna meg."

Azt azonban nem akarta, hogy Árpád nyomorék legyen, nem, az semmiképpen nem lenne jó. Amikor meglátná a toloszékben, egész életében lelkiismeretfurdalása lenne, hogy ő a felelős barátja nyomorult sorsáért.

*

— Leírom már az álmaimat — mondta Árpád. — Szerintem tők jókat álmodom. Novellákat lehetne belőlük írni. Olyanokat, mint Csáth Géza.

Kálmán kinyitotta a száját, mert azt akarta mondani, hogy "meg mint Hajnóczy Péter", de aztán nem szólt semmit, mert az jutott eszébe, hogy Árpád úgylis csak legyintene ezen, s azt mondaná, hogy "Hajnóczy", de olyan hangsúllyal, mint ahogy manapság a magyar labdarúgásról beszél az ember.

Ezen magában még jobban feldühödött, és egyre inkább megerősödött benne az elhatározás, hogy megöli Árpádot, ha lehet, akkor még a mai nap folyamán. Elképzelhető persze, hogy megvárja, amíg megérkezik Erika is, és mind a kettőt elteszi láb alól, aztán úgy találta, ez nem jó ötlet, miért ölné meg Árpád barátját, semmi problémája nincs vele, meg amúgy is, ha igazán szereti, ő úgylis utána hal majd kedvesének.

— Most olvasom az új Fonnegut-regényt — szólalt meg újra Árpád. A színház utcáján haladtak, látszólag céltalanul.

— Nem inkább Vongát? — kérdezte Kálmán.

— Miért lenne Vongát?

— Hát mert amerikai.

— Hülyeség — mondta Árpád. — Ismerek egy Dö Kól nevű lányt, aki magyar, és mégse úgy ejtjük a nevét, hogy De Coll.

— Én meg ismerem egy esztétika-angol szakos bölcsészt — replikázott Kálmán —, aki azt mondta, hogy Kurt Vonnegut nevét Kört Vongátnak kell ejteni. Odakint is így ejtik.

Szerintem a bölcsészek mind hülyék — szögezte le Árpád. — Agyalágyult, vászontarisznys tökfejek. Egyébként meg tök mindegy. Én Kört Fonnegútnak mondom. Az a lényeg, hogy a könyv jó.

— Az a címe, hogy Burleszk, ugye? — kérdezte Kálmán, és öklöbe szorította bal kezét.

— Aha. Most jelent meg. De nem első kiadás.

Kálmán fölkonta a szemöldökét. Sűrűn és szívesen tette ezt, mert egyszer a tükörben nézve magát úgy találta, ilyenkor hasonlít Paul McCartney-ra.

— Én az Éj anyánkat meg a Kékszakállt olvastam — mondta. — De igazából egyik sem nyűgözőt le.

— Nem is neked való — legyintett Árpád.

Egy darabig szótlanul lépdelt tovább. A reggeli esőnek már nyoma sem volt, ezer ágra sütött a Nap, délután akár fürödni is elmehetnének.

"Vízbe fojtom" — futott át a gondolat Kálmán agyán.

— Menjünk vissza hozzánk — mondta hirtelen Árpád. — Erika biztosan hívni fog. Vagy az is lehet, hogy már hívott is.

Megfordultak, és sietős léptekkel elindultak a másik irányba.

Kálmán pólóján a hóna alatt tenyérnyi foltokban ütközött ki az izzadság. A nyakán is csorgott a veríték, és a füle mögött is. Mindez most egyáltalán nem zavarta. Könnyed léptekkel, olykor egyet-egyet szökkenve vonult Árpád mellett. Már nem jártak messze a házuktól.

"Ha megérkezünk — gondolta Kálmán —, és föléjük a harmadik emeletre, majd átlököm a korláton, és lezuhan az udvarra. A betonon biztos halál vár reá."

Csak egy gond van, jutott még az eszébe, Árpád majd egy fejjel magasabb, és vagy tíz kilóval nehezebb nála. Nem baj, ha nem sikerül a korláton átlökni, majd azt hiszi, hogy valami jó kis tréfa, és jót fognak rajta derülni mind a ketten.

LÖVÉTEI LÁZAR LÁSZLÓ

Költők — egy füst alatt

(Kosztolányi: "fordítás" vagy "ferdítés"?) Kosztolányiról, az elméleti és gyakorlati nyelvtisztítóról mondják el, hogy amikor saját régebbi írásaiból idézett, egy-egy idegen szót magyarral cserélt fel, sőt, korai és későbbi versesköteteit összevetve az is kimutatható, hogy az új kiadásokban megtriktította az idegen szavakat, például: *A szegény kisgyermek panasza* egyik sora, az "én vagabund, dalolva utazom" helyett az *Összegyűjtött versek*ben a következő sor olvasható: "csavargó, én, dalolva utazom"; *A bús férfi panasza* első kiadásában még ez áll: "elixír ott fön sem terem", ugyanez a sor az *Összegyűjtött versek*ben így módosul: "varázsszer ott fön sem terem". A példákat idéző Murádin László — Kosztolányi "pozitívumaiként" — olyan kontextusba ágyazza a fenti idézeteket, amelyből kiderül, költőnknek mekkora szerepe volt a magyar nyelv "szebbé", "jobbá", "igazibbá" tételében. Érdekes viszont, hogy ugyanazzal a Kosztolányival esik meg az eset, aki az *Ábécé a fordításról és ferdítésről* című esszéjében még így ír: "Désir magyarul azt jelenti, hogy vágy: a francia szó ötbetűs és magas hangú, a magyar szó négybetűs és mély hangú. Désir helyes értelmi fordítása tehát: vágy, de zenei fordítása inkább ez lehetne: vezér. E két nehézség közt tétováz az, aki idegen [vagy saját — LLL] verset akar átültetni. Valahogy módot kell találnia, hogy mind a két követelménynek, az értelmének és zeneinek is eleget tegyen." Kosztolányi 1928-ban írja ezt az esszéjét, *Összegyűjtött versek* (pontosabban: *Költeményei*) című, "válogatott verseit" tartalmazó kötete alig hét évre rá, 1935-ben jelenik meg, tehát még csak azt sem lehet mondani, hogy mikor a "klasszicizáló" Kosztolányi "átírja" saját verseit, az őáltala támasztott követelményekből már csak a ("letisztult") értelmi komponens tartja fontosnak. Mert, ugye (ha már piszkálódunk — mint Kosztolányi), a magánhangzók és más-salhangzók stílusértékével iskolás módon foglalkozónak — mint Kosztolányinak? — az elixír és a varázsszer nem ugyanaz — sem zeneiségében, sem hangulatában. Az arab (eredetű) szó ugyanis hatbetűs és magas hangrendű, a magyar (összetett — és amúgy félig szláv eredetű) szó tízbetűs és mély (vegyes) hangrendű... Mindazonáltal Kosztolányinak a zenei és értelmi követelmények tekintetében igaza lehetett, mint következik.*

(Jánk Károly: "ferdítés") Jánk Károly egyik választása az 1958-ban született Bogdan Ghiura, a "hiperöntudatos textualizmus" képviselőjére esett. Arra a Ghiura, akit — ellentétben a textualistákkal — nem "a vers mechanizmusainak leírása (descriere)" érdekel, hanem aki az írás állapotát "egzisztenciális feltételként éli meg" (az idézőjeles részek Marin Mincutól származnak), tehát akinél a vesszők helye, ne adj' isten: a szórend életbevágóan fontos. Két rövid Ghiu-vers Jánk-féle fordításában aztán rá is akadtam Kosztolányi követelményeinek (ellen)példáztatára:

a. ("zene") Az *Omerta* című Ghiu-vers fordítása Jánknál a következő: "Elalszol a szó legelején / és a végén hallgatásra / ébredsz." (88. o.) Ghiunál az utolsó rész ("hallgatásra / ébredsz") így hangzik: "te trezesti / ca sa

taci." Jánknak sikerült szerencsésen visszaadni a *te trezesti* fölriadást sugalló magas hangrendjét az *ébredsz*-ben, illetve a *ca sa taci* búskomor mély hangrendjét a *hallgatásra* "állandó" határozóban (könnyű volt neki, hiszen nincs is más szó a magyarban ezekre a román kifejezésekre) — sőt, még a "szavak" hosszúsága is megegyezik. A "két vers" szórendjében van viszont egy alapvető (és nagyon beszédes!) különbség: Ghiunál az "ébredés" a második sor végén van, utána következik (a harmadik sorban) a hangsúlyos helyzetbe tett hallgatás — ahogy a vers logikája és a szavak (itt: értelemmel "fölerősített") zenéje is megköveteli. Jánknál mindezt épp fordítva találni, tehát ahelyett, hogy levinné a hangot, crescendót fúj, aminek sajnos végzetes következményei vannak, ti. a Jánk-vers végső kicsengése (sic!) szerint az ember arra ébred, hogy (addig) hallgat(ott). Egyesek szoktak ugyan álmodni beszélni, de még ezt sem érdemes megverselni, nemhogy az előbbi. A ("zene") végén pedig még egy aprócska megjegyzés: a költők rettegnek attól, hogy netán pongyolának találják versüket, ezért aztán úton-útfélen sűrítene, mint Jánk Károly is ebben a fordításában. Kritikai írásban nem tisztességes utófordítani, de érzésem szerint semmi tragikus nem lett volna abban, ha Jánk esetleg betartja a román vers szórendjét. És nem ártott volna kitenni az — amúgy Ghiunál is meglévő ("ca sa") — kötőszót ("hogy") sem — a hűség (?) érdekében. (Erről l. még az *Utóiratot*.)

b. ("értelem") A *Füst a dombról* 91. oldalán a *Poem* című Ghiu-versnek a következő fordítása található: "A dolog széthasadt / fel-színre dobva egy új felületet, / amire írtam. / Minden szó korlát. / Az új arcra rajzoltam az idő / irányát — kanálisokkal, / lefolyókkal. — Helyezd tehát a dolgot, / kissé megdöntve, rá." Ha jól értelmezem, arról van szó a versben, hogy hiába van megrajzolva az idő iránya ("kanálisokkal, lefolyókkal"), mivel a dolog új felületén, arcán minden szó korlát, kissé meg kell döntenie a dolgot, hogy az idő továbbra is lefolyhasson a szavak között. Annál is inkább, mert Ghiu sohasem tekint véglegesnek, befejezettnek a verset (l. például a nagyszámú lábjegyzeteket a versek végén), hagyja szabadon csodogálni az időt a dolog (ami, ugye, sok minden lehet) új felületén: ha majd az idő rendesen (mint Horatiusnál?) átmossa szavait, talán valami érdekes-értékes is előkerülhet a — hogy patetikus legyek — mélyből (vagy a "szavak közül" — hogy Jánk egyik kedvenc kifejezésével éljek). Kb. ennyi a Ghiu-vers — és nem több!!! A "Helyezd tehát a dolgot, / kissé megdöntve, rá" román eredetije így hangzik: "Aseaza deci / lucrul puțin înclinat." Pont van a végén — és nincs utána semmi! Jánk Károly bizonyára sutának érezte (zeneileg) fordítása zárlatát, ezért aztán megfejelte még egy "rá" határozószócskával. Föl nem foghatom, mire akarta Jánk "rá" helyezni a "dolgot" — tehát nemcsak hogy nem tartotta be az értelmi "követelményt", de elkövetett egy nagy baromságot is, ami által sajnos érthetetlen a fordítás.

(Jánk Károly: "fordítás") A "maradék" két költő, Nichita Danilov és Ion Muresan (mert a harmadik, Aurel Dumitrescu már meghalt) most maradjon az idegen nyelven (és idegen országban) megjelenéssel járó naiv-boldog állapotban (biztos forrásból tudom ugyanis,

hogy Ion Muresan mennyire örült a dolognak). Jánk fordításkötete egyébként a magyar olvasó számára is élmény (lehetne), hiszen a "fiatalnak" számító román "nyolcvanas" generációt (amelyből Jánk válogatott) nem igazán fordították.** Ennek cáfolataként pedig (hogy magamat is ismételjem), íme, itt van a *Füst a dombról* című kötet*** — melyben Jánk Károly mégiscsak fordított: például Alexandru Musinának az 1991-ben megjelent *Poezia generatiei '80* (*A nyolcvanas generáció versei*) című antológiához írt előszavát, amely — többek közt — hol idézőjelesen, hol anélkül meg is jelenik a *Füst a dombról* utószavában. Eszerint a "nyolcvanasok" lírájában "nem egymással szemben" fellépő, hanem "egymás mellett" jelen lévő négy irányzatot találni, amelyekből Nichita Danilov és Ion Muresan a "metafizikus" irányzatot képviseli, Aurel Dumitrescu a "hétköznapi" költészetének alfajaként említett "egzisztenciális költői ábrázolás" híve, a textualista Bogdan Ghiu esetében (is) — mint a "Tel Quel folyóirat köré csoportosuló francia irányzat" egyik folytatójánál — "a költői eljárás elsősorban az individuális és a szöveg viszonyában határozza meg önmagát. A másra vissza nem vezethető, személyes én minden megnyilvánulása szövegeket vonz magához". Bogdan Ghiunál persze csak "egy viszonylag »fehér« szöveget", állapítja meg vállvetve Jánk Károly és Alexandru Musina.

Befejezésül örüljünk együtt — immár — Jánk Károlyal: "Mint a kaleidoszkóp, mely ugyanazon elemekből mindig más és más alakzatokat mutat, változik időről időre a versírás egének boltozata is, ha a költészet alakváltozó istene új köpenyt ölt magára."

(Kosztolányi: "újraköltés") Utóiratként pedig szomorkodjunk Kosztolányival (szintén az *Ábécé a fordításról és ferdítésről* című esszéje hivatkozva) — először még hamiskásan "mosolyogva", mondjuk, így: "Minden fordítás csak egyezmény, kompromisszum Eszmény és Valóság között, megalkuvások sorozata a föladat legügyesebb megoldása — ha úgy tetszik, elmés csalás. Ezért mosolygok, valahányszor egy versfordítás hűségéről [l. fent — LLL] hallok. Kihez vagy mihez hű, a szótárhoz vagy a vers lelkehez? Fordítani nem lehet, csak újraköltöni"; végül (hogy még egy "önkritika" legyen a kritikában!) kétségbeesett letargiába zuhanva: "A költeményt a törvényszéki hites tolmács pontosságával éppoly kevésbé szabad lefordítani, mint egy szójátékot. Újat kell alkotni helyette, másikat, mely az eredetivel lélekben, zenében, formában azonos. Hamisat, mely mégis igaz. Műfordítani annyi, mint gúzsba kötötni táncolni."

Füst a dombról. Négy román költő. Válogatta és fordította Jánk Károly. JAK-Jelenkor, Műfordító Füzetek 12. Pécs, 1997.

*Csak lábjegyzetben jegyzem meg, hogy Derrida a fordítás kapcsán — mint Kosztolányi — szintén ferdítésről beszél *Babel Tornyai* című tanulmányában. (Pompeji, 1994/4)

**A "kilencveneseket" még kevésbé, noha 1996-ban a *Romania literara* hasábjain rendkívül szórakoztató vita zajlott a — posztmodern státuszt "maguknak követelő" — "nyolcvanas" Ion Bogdan Lefter és a "kilencvenes" Corin Braga között.

***Illetve Cartarescunak a *Jelenkor* Kiadónál 1997-ben, illetve Simona Popescunak a *Pont Kiadónál* 1998-ban megjelent egy-egy kötete.

SZŐCS ISTVÁN-MÁRTON RÁKHEL

Nyelvek háborúja — és békéje

(Folytatás a 3. számból.)

Legizgalmasabb kérdés az etimológiában a szó és a jelölt tárgy összefüggése, de nemcsak a hangutánzó vagy hangfestő szavak területén. Mi volt az ősjelentés? És legalább olyan lenyűgöző a jelentésváltozások-bővülések útja és módja.

A *pap* szó a magyarban — szemben az átadónak vélt szláv nyelvekkel nemcsak egy bizonyos vallás, vagy felekezet (az ortodoxok) lelkésze, de bármely vallásé lehet; szoktuk mondani például, hogy "pogány pap", de a "pogány pópá" már kissé tréfásan hatna.

Temérdek tárgyat, kiálló részt, csúcsdíszt, cöveket, keréket, játékfácskát, betetőző kévét, alkatrészt — pl. borsajtó fedele, illetve az azt lezáró pecek — neveznek még papnak. Bernáth Béla *A szerelem titkos nyelvén* című, erotikus szólásokat és egyéb folklórszövegeket magyarázó kötete egész fejezetnyit szor fel, és értelmezéseiben a papnak mindenütt *pénisz*, *fallasz* értelme van. A megfelelő tárgyak más elnevezései pedig *búb*, *púp*, *baba*, *csúcs*, *csúcs*, *cuc* — mind "hegyes, kiálló, környezetéből kiemelkedő" értelmű.

Nyugodtan állíthatjuk (már említettük), hogy a szó töve végül is az a bizonyos PA gyök, amelyből az említett módon keletkezett az APA, PAPA, PAP szó is (más nyelvben a *pápa* is). Ez természetesen a szláv *pópá*-nak eredete is, de a szó eredetije oly gazdag változatokban és széles körű jelentésben él a mi nyelvünkben, hogy még a "visszakölcsönzése" is felesleges volt, csakis legfennebb a *pópa* specializálódott jelentésű változataiban.

Visszatérve a mezőgazdaságra, meghökkenve látjuk, hogy a magyar etimológusok olyan szavakat is szláv eredetűeknek tartanak, amelyeknek szláv eredetije nincsen (legalábbis a körülöttünk élő "tulajdonképpen" szlávok nyelvén).

Ezek közül a legbizarrabb talán a *kapa* szó esete, legalább annyira, mint a *sejt* és az /anya/ *méh* szavak finnugrista magyarázatai.

A történeti és etimológiai szótár a *kapa* címszónál többek közt a következőket írja: A szócsalád alapja a *kapál* ige, szláv eredetű, lásd bolgár *kopája*: *ás*,

/állat:/ *kapar*, *túr*, szerbhorvát *kopáty*: *ás*, *kapál*, rugdossa a földet stb., stb. hasonló szó minden szláv nyelvben, de — egyik sem jelent kapát. Mind olyan igéket, amelyek jelentésébe belefér akár a kapálás is, ásás is, esetleg ütés is.

A *kapa* elvonással keletkezett a *kapál*-ból — mondja tovább szótárunk —, amelyet a borona-boronál, borotva-borotvál, kasza-kaszál féle szópárok hatására származékszóznak fogtak fel. (Mondhatnánk tehát, már nagyon távoli őseink is, ezek szerint, rosszul nyelvészkedtek, mert a Kapás /Capas/ személynév már 1138-ból, a *kapa* szó 1395-ből adatolt. Kísérletet sem tesz a szótár, hogy a *kap*, vagy *kapar* igével kapcsolatba hozza. Azt már meg sem említi, hogy a balti-szláv (egyesekek szerint nem is igazi szláv) litván és lett nyelvekben van hasonló főnév is" Kaplys, kaplis...

Ez utóbbi azonban olyan farsztoán bonyodalmas magyarázatokat kívánna, hogy nyelvészeink egyszerűen lenyelik. Figyeljük azonban meg, hogyan lehet az adatközléssel, azaz "találással" manipulálni, hamis ítéletalkotást sugallani. Az MTESZ a kapát egyszerűen így határozza meg: "a talaj lazítására és gyomirtásra használt eszköz"... viszont ha kézbe vesszük a lesajnált régi Czuczor-Fogarasi féle Nagyszótárt, az azonnal megadja lényeges vonását: "A szántóföldek, szőlők, kertek művelése körül használtatni szokott, különféle alakú, kurtább vagy hosszabb nyéllel ellátott vaseszköz, mely az ásótól abban különbözik, hogy a *kapa* nyele a lapátjával körülbelül egyenes szöget képez, (derékszöget) az ásó nyele pedig egyenes vonalú." Tehát a magyarban nem lehet az ásóval egy kalap alá képzelni. Ez azonnal sugallja a kapálás műveletének elképzelését is: felülről lefele *ütve* s kissé magára felé *húzva*: s ez azonnal eszünkbe juttat egy másik cselekvést, az *útkaparó* jellegzetes mozdulatát. Idéz is a CzF egy szólásmondást: A *kapát* *kapának*, az *ásót* *ásónak* szokta ő nevezni. (Mármint a magyar ember.)

A Czuczor-Fogarasi két KAP igeigeköt tárgyal, de hamar igazat kell adnunk Magyar Adorjának, aki szerint "kap,

kapni igeinknek nem csupán aktív, hanem passzív értelme is van. Aktív, amikor megfog, megragad értelemben használjuk, de passzív, amikor a másvalaki által adott valamit elfogadó értelemben használjuk (bekömmen, recipere, azaz "részesülni" valamiből). A CzF írja, hogy a *kap* igében "alapfogalom a távoli tárgy iránt nyúlás, hajlás, görbülés, e szerint tiszta eleme a hajlást, görbülést jelentő *ka*".

Tehát nem egyszerűen földtúró eszközről van szó, hanem különleges irányú. Ugyesintén ravasz eljárás az is, hogy amikor az Etimológiai Szótár megállapítja egy szó idegen — ez esetben szláv — eredetét, nem sorolja elő, hogy az adott szláv nyelvekben a kapát magát hogyan is nevezik (az oroszban például: *motüga*) és nem próbálja értelmezni, hogy miért nem azt a létező nevet vetjük át, miért következtettünk ki egy egészen más szót egy általánosabb cselekvést jelentő igeből?

Különösen meggondolandó, hogy a *kapa* — a legeslegelsőbb, tehát legkezdetlegesebb mezőgazdasági szerszám, eredetileg egy kampós, horgas ág, tulajdonképpen egy vastag fahorog, amellyel egyidejűleg nemcsak üto-csapó, hanem húzó és vonómozdulatokat is végeztek; tulajdonképpen az eke őse. (Az eke alapjában egy olyan hegyes kampó, vagy horog, amit a földbe akasztanak és folyamatosan húznak.)

Íme: nem az elsőbség és a preponderancia kedvéért, hiszen a törzsökös magyar nevű eke magasabb fokozat, de egyszerűen azért, mert — így van! Amint a *kapar* is a *kap* igeből alakul az -r gyakorító képzővel, a *kapál* a *kapából* alakult -l képzővel, míg a *kapa* maga tulajdonképpen jelenidejű melléknévi igenév, ma úgy mondanánk: *kapó*. (Vesd össze: *csapó* és *kopó*.)

Ne térjünk ki most a szó széles körű "nemzetközi hátterére", mint pl. a latin *capio* stb., csak annyit hadd említsünk, hogy messze túlmutatnak valamennyi szláv nyelven.

És, mondja Magyar Adorján, "mind e szavak nálunk egy szorosán összefüggő okszerű, kiterjedt szócsoporthoz képeznek, egyazon nyelvben, míg nem magyar megfelelőik latinban, olaszban, németben elszórtan, összefüggések nélkül találhatók."

Annál szemkápráztatóbbak az összefüggéstelenségek az állítólagos szláv "gazdaszavak" között. Péld. a *csép* (azaz *cséphadaró*) szó, amely "természetesen szintén szláv" eredetű, mert egy *cép*-nek hangzó szó nem egy szláv nyelvben jelent csépet is, de oroszul a *cséphadaró* általános neve *malatyilo* (zúzó, kalapács: málasztó) és a cséplésre vonatkozó összes fontosabb kifejezést ebből képezi; még néhány déli szláv nyelvben is van e *cép* szónak *csép* jelentése. Ám mi minden jelentésük van még: egy bizonyos szövészék-alkatrész, bot, rúd, fahasáb, husáng, hasíték, szál, pázsma, oltvány, nyüst... úgyhogy valószínűleg több különböző eredetű szó is összekeveredik itt, többek közt az is, amelyiknek megfelelője a román *teapa*: karó..., a "cepj" meg láncot jelent.

Annál egyszerűbb és kézenfekvőbb a Czuczor-Fogarasi magyarázata: eszerint a *csép* a *csap* igenek magashangú változata; ami annál hihetőbb, mivel a cséppel csapnak, csapkodnak, s idetartozhat a *csápol*: hadonászik ige is. Érdekes, létezik a finnben egy *tappaa* öl, levág, elpusztít stb. jelentésű ige, ennek különböző alakváltozatai közül *töb* a régi finn nyelvben *cséplést* is jelent, a *tappio* meg (elszenvedett) csapást, a *tappara* csatabárdot, de ami a legérdekesebbnek tűnik számomra, hogy ez a *csapni* igeinknek nyilván megfelelő szóból képződött a *tappurat*: *csepű*, *kóc*, *hulladék* szó is, ami elhíhetővé teszi, hogy a magyar *csepű* is a *csapni* szó egy magashangú változatából jött létre, hiszen a *csepű* azálta keletkezik, hogy a kenderostokat egy karóhoz csapkodják, ám — éppen finnugoraink nem reagálnak erre, inkább kölcsönzik a *csepű* szót tatárból, a változatosság kedvéért.

A *kasza*, noha számos szláv nyelvben is előfordul, szótárunk szerint éppen szlovák eredetű, mivel "a szlovákoktól tanultuk a takarmánykészítést". Feltehetően az állítólagos lovasnomád magyarság csak úgy tépdeste nagyszámú loállományának kézzel a füvet, mint gondos öreg nénék a majorságnak. Ezzel kapcsolatban két érdekes finnugor adat: már Sajnovics a ("Demonstratio" szerzője, vagyis a finnugrizmus őspátriárkája) is tiltakozik a *széna* szó szlávól

való eredeztetése ellen, lévén, hogy a lappban és a finnben is megvan a megfelelő szó. Ezt az észrevételét csakis maguk a hívei nem veszik tudomásul. Továbbá: a *kazal* szó, szótárunk szerint ugyancsak szlovák eredetű (és egy "kecske" jelentésű szóból jönne, mivel arra rakják a szénát). Nos, a *kazal* szó tájnyelvi változatai között, a magyarban vannak kaza, gaza alakok is: finnül pedig *kasa*: rakás, halom, csomó, sőt — *kazal*!

Egyébként a *széna* szó a legkézből adatolt magyar szavak közül való — 1055 —, sokkal régebből, mint a "tót", vagy pláne a "szlovák".

Szentkatolnai Bálint Gábor mongol szószerkesztésében közli, hogy a *kasza* szó a mongolban is megvan! Ez azonban "nem ellenőrzött", s lehetséges, a tártárjárás idején szereztek be a mongolok is egy-két szlovák kaszát a Lengyel-havasokban; ugyanis akkor a szlovákok földzömét még úgy nevezték.

Van-e valamilyen felderíthető háttere a *kasza* szónak a magyar nyelvben?

Ha analógiákért a szláv nyelvekhez fordulunk, ez esetben például a valóban kitűnő Vasmer etimológiai szótárához (németül és oroszul), első pillanatra feltűnő, hogy több *koszá* szó létezik az oroszban, illetve más szláv nyelvekben is. Az első *hajtat*, *hajtincset* jelent, és talán egy fészülést jelentő, karcólásra utaló szóval is kapcsolatban van, egy másik *földnyelvet*, *erdősávit*.

A kaszának megfelelő szó (még kakastollat is jelent, nyilván vizuális társítás folytán) magyarázatához a nyelvész két eredeztetést ismertet, kínálozik először is az óindiai *casati*, *casti* — *vág*, *castram* — kés és ezeknek megfelelői későbbi indoeurópai nyelvekben, ehhez azonban egy nagyon bonyolult hangtani jelenség feltételezését kellene elfogadnunk, amelynek tárgyalásába itt nem mehetünk bele. Különben egybevetethető még az albán *kozse*: aratás, nyár szavakkal is stb.

Kevésbé meggyőző az összehasonlítás — mondja — más szerzők ajánlatával, akik az óind kaksa: vállgödör (latin *coxa*: csípő), majd más, hátsóláb és láb jelentésű szavakkal próbálkoznak.

A MTESZ *koszt*² címszó alatt közöl egy "hosszú vessző", "pózna", "husáng", "horognyél" jelentésű szót, ebből képzett *kosztol*: "lever" igét, majd egy *koszt*

igét, mely utóbbi jelentése "lefoszt, levagdal" egy *koszik* igét: "kopik, vásik" értelműt, s igen értelmes megjegyzés, hogy a hangutánzás révén rokonságban lehet a *köszörül* szóval is. A *koszt* szónál bizonyos nehézséget az okoz, hogy későről, alig kétszáz éve adatolt, és "finnugor egyeztetése további vizsgálatot kíván", amit persze finnugorok soha elvégezni nem fognak. Ugyanakkor a *köszörül* "feltehető *kösz* alapszava ősi hangutánzó szó az ugorkorból, vogul *kes-*: *kesing ku* — fenkő". Ebből az is napfényre kerül, hogy ugor őseink már évezredekkel korábban felkészültek a szlovák *kasza* átvételére, jófajta fenkövekkel. Feltehetőleg itt lappang a lényeges adat!

Ezen a síkon még az is elgondolkodtat, hogy bárkitől is vették állítólag "széna" szavukat a lappok, tanúsága alapján már ők is foglalkoztak széna-

összetörni, leöltni, megölni, gyilkolni, leüttni, lemészárolni, letiporni, levágni, leverni, szétzúzni" stb. Eszerint *legázol*, *elgázol*, *agyongázol* szavunk is nyilván erre vezethető vissza, nem délszláv, és az elsődleges jelentése nem a vízen való átkeelés!

Érdekes a *gazol* ige is. Nyilván összefüggésbe hozható a *gaz* — "gyomnövény", eredetileg talán "aljnövényzet, mindenféle fű meg lapuféle" (és távolból incseleg a délibáb, a francia *gazon*: nyírott gyep), ám annyiszor hallotta az ember, amikor valaha még kaszáltak, hogy "ez nincs rendesen levágva, csak *legázolva*", hogy ez a *legázolás* önkéntelenül is társul benne a *legázolvá*-hoz, s talán nem is alaptalanul.

Hozzásorolhatjuk a *kasza* szó magyar hátteréhez legvégül a *kés* szót is, mint általános vágóeszközt, s amely elismerően finnugor eredetű. (Evvel

Maszkelka János : Faluvég

csinálással, szlovák oktatás nélkül.

Más síkon tovább menve, természetesen mindenkinek a *kaszabol* ige jut eszébe, amely "vagdós, levág, mészárol" jelentésű, de ezt a török *kaszab*: "mészáros" szóból származtatják, láthatóan joggal. Ugyanakkor idézik Otrókocsi Főris Ferencet, aki már háromszáz éve írja, hogy mind a héberben, mind a káldeusban előfordul, ami bizonyítja keleti eredetét.

Tovább haladva ugyanebben az irányban, a *kaszab* szó tövében rejlő vágást jelentő ige nem valószínű, hogy a *szab* lenne, hanem az a szumír *gaz* ige, amit Galgóczy János második szumír szószerkesztésében (Ethnografia 1902—03) közöl. Eszerint a szumírban *gaz* — "agyonütni, megölni, elpusztítani,

kapcsolatban vajon feltűnt-e valakinek, hogy a *kés* szó úgy viszonylik a *kéz* szóhoz, mint a *kar* a *kard*hoz, esetleg a *karó*hoz?)

Talán még ide vág egy rejtélyes középkori szavunk, a *késa*, amely "harcot, viaskodást, húzkodást, huzalkodást" jelentett.

Végül hadd írjuk ki a régi Czuczor-Fogarasi Nagyszótár véleményét is: "KASZA. Gyöke: *kasz* vagy a *hajtat*, görbédést jelentő *ka* gyökelemből eredett, amely megvan a *kacza*, *kacsos*, *kaszi*, *kacsiba*, *kaczor*, *kajcs*, *kajcsos*, *kajsza*, *kajmó* stb. szókban, s ekkor jelent hosszukás, kevésbé görbére hajlott valamit, s az egész szó különösen vaseszközt, mellyel a földművesek szénát, fűvet vágnak, a tímárok, tobakok, szűcsök bört

faragnak, s ezt másképp *kaczá*-nak is nevezik, vagy pedig rokon a hangutánzó *has* gyökkel, (hasít szóban) továbbá a szanszkrit *kas*, magyar *kés*, török *kesz-mek*, s hellén s héber szókban, melyek szintén hasítást, metszést, vágást jelentenek s e szerint *kasza* annyi mint *kaszó*, azaz metsző, vágó eszköz".

Ehhez hozzáfűzhetjük, hogy új etimológiai szótárunk a *kacát* nem veszi fel, a *kacor* szónál megint a szláv szavak kavalkádját vonultatja fel, mellesleg nem említi, hogy a *kaszab* szó nemcsak mészáros, hanem egy bizonyos kardtípust is jelent. Hasonló képzésű a *sarab* szó is, ami hornyolókapát jelent, lásd *sarabol*. (Daraszol.) E *sar*-tó található nemcsak a *sarló*, de *sarval* (aprít, darabol) szóban is.

Végző fokon a tisztázáshoz nagyon fontos volna a hiteles tárgytörténet: hol, mikor kezdődik a *kasza* használata, milyenek voltak az első kaszák? Ezzel sajnos, mi magunk nem szolgálhatunk, külön munka volna az idevágó régészeti és eszköztörténeti irodalom felkutatása, amelyhez *hiányoznak anyagi eszközeink*. Szumír ábrázolásokon gyakran látni sarlót hosszú-, azaz "kaszanylel"-lel.

Érdekes, hogy latinul a *kasza* egyik neve *secula**, a sarlóé *sicilicula*, azaz kaszácska, ebből jön a német *Sichel*, sajátoságos, hogy ez alkalommal az MTESZ nem hozza összefüggésbe szike — sebeszkés, eredetileg ugyancsak sarlófélet jelentő szavunkkal, a *sarabol* szót bajor-osztrák tájszóból eredezteti, a *sarval* szót meg egyszerűen nem ismeri.

Ismételjük, semmi kifogásunk az ellen, ha bármely szavunk bármely nyelvből nyeri eredeztetését. Kit is zavar, hogy a kása, csombord, galuska, káposzta, ugorka, sligovica, szilva, vargánya, galóca, csiperke, vagy éppen a számszerij szláv eredetű? Viszont a fentebb bírált szláv eredeztetések annyira egyoldalúak, szűklátókörűek, hogy az ember nem tudja (mint a sejt és az anyaméh esetében sem), mikor van szó ignoranciáról és mikor rosszulmúlatú manipulációról?

* *falx*, *secula*-kasza, *sicilicula*, *falcula*-sarló. Ami arra vallana, hogy a rómaiak nem mélyedtek el a mezőgazdaságban, sem annak történetében, s nem tudták, hogy a sarló a régebbi.

(Befejező rész következik)

A HETVENÉVES SASZET GÉZA VERSEI

Le Grand Chasséque

Tényleg nagy (közel két méter) és tényleg nem tudom, ki adományozta neki a "franciálkodó" nevet. Úgy sejtem, Hajos József, aki (magán)állította, hogy átvéve az akkor kirúgott Saszet Gézától ama filozófia katedrát, száztíz centivel alacsonyabb szinten folytatta előadásait (ez csupán az ő, tudniillik a Hajos szerénységét, illetve szellemességét bizonyítja); sajna, "zsengességem" miatt nem az én örömömre. De meg kell mondanom, a Saszet Géza filozófiai esszéiből töredékeket azért ismerek, holmi fehér asztalok mellől, de egyáltalán nem kocsmai szinten.

Saszet Géza a *kozór* (direkt nem franciá-
san!), ezért aztán nem szeretem. Nem sze-
retem, mert — sajnos — gyutacsokban lövi
el a puskaporát, ahelyett, hogy bár egy hor-
dónyt robbantana abból, "amije van". Neki
Platón és Plótinosz a kisujjában, Kantot és
Hegelt meg amúgy a mutatoujjában tartja,
de azért egyiket sem kényezteti (bár szereti
őket), hanem két kezén — hogy Szabó De-
zsőt parafrázáljam — mérlegeli és időnként
le- és (el)ejti őket. Azt hiszem, főként kétel-
kedő alkat, ez adja meg a "báját" (termé-
szetesen a *szellemi báját*), amiért oly
szívesen — és sokszor még szívesebben! —
ülnénk le vele egy pohármnyi szóra. Saszet
Gézától van mit tanulni, nem is szófukar ő
tulajdonképpen, bármikor ad "filozófiai ta-
nácsot". Egyben fukarkodik fölöttébb: a
költészetében. Mert hogy el ne feled-
jem/feledjük: Saszet Géza mindenekelőtt
költő. Csak ezzel nemigen kényeztet min-
ket s talán önmagát sem. Talán már el is
felede volna? Fogadjunk, inkább emléke-
zzék arra a bukaresti Magherun elköltött
életmentő húsgombóc-levesre, úgy délelőtt
tizenegy tájt. Mert ugyan: mi is a vers?! Az
csak egy Saszet Géza, emlékezni sem érde-
mes rá. Esetleg, ha éppen hetvenéves.

MÓZES ATTILA

Szarvasének

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
egyik szarvunk üveggyanta,
másik szarvunk sárgaréz;
benzinkúttra járunk inni —
hej — rege-rejtem!

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
szemünk video-kamera,
Neumann-program az agyunk:
a lelkiünk rakéta-fing —
hej — reğő-rejtem!

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
a mi bölcsőnk talajgyalu,
madármemlátta vetés,
mozivászon legelőkön
legelészünk életünket —
hej — rege-reitem!

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
gamma-sugár szakácsai,
kandi Prométheuszok,
füstködöt s holt vizet ontunk
elszabadult seprűből —
hej — regő-rejtem!

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
a mi szarvunk be nem férhet
többé a szülői házba
és sehol a nap alatt,
se szülénk, se otthonunk:
égyenlőemcénégyzet —
hej — regő-rejtem!

Mi vagyunk a csodaszarvasok:
egyik szarvunk üveggyanta,
másik szarvunk sárgaréz;
egyikkel istent ökleljük,
másikkal meg a földet —
hej — regő-rejtem!

Regõ-rejtem!

Elvonatkozás

Ha mindentől elvonatkoztatok,
ami bennem élő —
egy csontvázat találok magamban.
Ez a csontváz
akkor bűjt belém,
amikor megszülettem.

Azóta életem
egy csontvázra van cövekelve.

Talán
maga a halál
keresett bennem menedéket,
s megsemmisülését
megtoldotta egy élettel
s az én életemet
egy halállal.

Hiába próbálom
szívemet és gondolataimat
elvonatkoztatni
csontvázamtól:
a rejtőzködő halál
életét kell élnem,
vagy pedig
el kell tekintenem
minden elvonatkoztatástól.

A tükör arca

Arcom mögött van még egy arc.
Arcom előtt is van egy arc.
A két arc
bennem nézi magát,
mint a tükörben.

*Olykor
tudni szeretném, ki vagyok,
önmagamat szeretném látni,
ám akármerre fordulok,
csak tárgyakat látok,
amint bennem
nézegetik magukat.*

Belém néz a kút:
bennem keres élő vizet,
s én megtelek szomjúsággal.
Az énekesmadarak
lelkemben kutatják át az eget
morzsányi fényért,
míg én papírsárkányon
menekítem együgyű álmaimat

Még a kő is
megtelik gyarlósággal,
amint bennem nézi magát
és elkezd rám hasonlítani.
Távolból
egy vulkán nézi,
mint alszik ki szívemben.
A nap
árnyékkal öntözi a virágokat
betrétkkel férges
vakai szememben.

Rámnéz egy szék,
s én
készségesen recsegni kezdek,
szolgálók
(a tehetségem szerint)
a mindig alfelét mutató,
pöffeszkedő történelemnek.

Minek nézzem hát magamat?

Egy arc néz a múltból,
egy arc néz a jövőből:
a két arc
bennem nézi magát,
a tükörben,
amelynek nincsen arca.

Kocsis Előd szobra

[illegible]

>>>>>>>>>>>

Vadpaszuly

*Minden elvágásom így sikeredett:
élettől részegen kúsztam fölfelé
egy lelombozott karón.*

Körültáncoltam
és megkoszorúztam bilincsemet — az
egyetlen kapaszkodót.

Hitem totemfája
Dionüszosz botja lett és Áron vesszője.
Nincsen tovább.

Vetkőzik az idő.
A napraforgó szirma mind lefeszlik.
Az eget tapogató, kereső kacsok
vakon tekergőznek.

Vetkőzik totemfám is:
elárulja, hogy sohasem hitt semmiben.
Riasztó közönnnyel mered az ég felé,
s én, aki életet leheltem belé —

maggal etetem a harapós szelet.

Rajzold a kakast!

Rajzold a kakast!

Csőréől farkáig,
onnan kanyarítsd visszafelé a feszülő
inak, lendülő sarkantyúk ívét egyetlen
vonallal indulatával, míg a vonal, a nyak
paizzsá borzolt tollain, a taraj
bőrlebenyén át visszatér a fark
zászlótollaitól csőréhez.

Rajzold a kakast!
ezerszer, míg kezed görcsbe merevül,
rajzold álmodban is, míg megvalósul a mű —
Csü Jüan halhatatlan kakasa, aki
az istenek kedvence volt és párviadalban
minden ellenfelét megölte.

Nápod emésztvén
rajzold a kakast! az egyetlen vonalból
szabottat, a már nem lehet egyszerűbbet,
a tökéletest, az önmagába visszatérő
egyetlen vonalat, amely szebb a világ
minden létező kakasánál,

míg ő, a diadalmas,
legyőzhetetlen, az egyszer volt kakas lesz
rajzod eldobható makulaturája. Addig is
égesd a tust, keverd a színeket, s éjt
nappallá téve

rajzold a kakast!
Nehogy egy pillanatra is megkísértsen
a hiábavalóság ördögi gondolata:

túléli Csül Jılan kakasát:
az istenek
egyetlen tudománya a teremtés, s ha mégoly
tökéletes is az istenek minden teremtménye,
halhatatlanná te teszed:

rajzold a kakast!
Tedd halhatatlanná rabszolgatartóid, az
isteneket is:

ez a te szomorú és
büszke tudományod.

Dimenziók

— ez nem az a föld nem az az éghatár a szem napot kereső vaksi égboltja sem nem mesék ideje kihalt állatokkal vagy az isten siratófala ismeretlen lelkemért —

— ez nem az a nap mely papíron ragyog fel
feketén ragadozó gép ólomkarmai között
vidám és tarka könyvek koporsóiban sem
hétfejlű sárkányt bájoló tűzokádó pipa —

— ez nem az az égig érő fa melynek gyökere bennem
kapaszkodik betölteni az űrt ég s föld között
nem is fény gyökeréből szőtt földig érő fák sem
földig érő gondolatok vagy a földig érő isten —

— ez nem az a föld ahol ásom egyre csak a
történelem exkrementumait tárja fel a gémeskút
felhőket exhumál az égtájából madarak
raknak fészket és hieroglifákat költenek ki —

— ez nem az az idő nem az én időm pereg a föld óriás számlapján fejem körül kihalt égítetek köröznek míg álfényükkel árnyékomat rajzolom, s elhaló szívverésemet számlálgatom —

— ez nem én vagyok nem az én életem nem az én születésem és nem az én halálom talán nem is az én szívem s ez a vers nem az én versem és tán soha nem tudhatom meg kinek a ceruzája voltam —

Görgey

Senki nem nevez már árulónak? Nincs senki, aki saját árulásától szabadulni akarván, lelkének mocskát az én nevemre törtené? — hisz mindenki áruló lesz, aki nekem éljenez!

Kit hősnek szántak, annak nem lehet sem feledni, sem megbocsátani, hogy túlélte a meg nem nyerhető háborút, s életben maradtak akik nem győzhettek — mert élek, s élünk!

Negyven évig árulás jóbjaként vezekeltem
közöttetek, hogy el se kerülhessetek és
elátkozhassatok, míg megszokjátok, hogy
túl lehet élni a vesztes háborút, mert

meghalni nagyobb árulás. Azt a fegyvert tettem le Világosnál, amit az örök sötétség emelt ránk és példát adtam a jövőnek, hogyan győzhetnek a vesztes forradalmak.

És önbizalmat szereztem hitben megfeneklett
népemnek, hogy nem túlerő, csupán árulás
áldozata! s naponta eléje álltam, hogy megmentsen
a legnagyobb árulástól: a hitetlenségtől.

*Miféle jövő készül, ha feledve az áruló
nevet, majd engem akartok tisztára mosni?
Ha győz a szatócs számítás a lélek forradalmán,
s kialakudjátok az életet, melyhez jogotok van.*

*Kik jövöbe néznek, hagyjanak meg engem árulónak.
Neveimet azokra testálom, akiknek az ocsmányság,
s készek leköpni és sohasem bocsátják meg nekem,
hogy megváltottam őket egy ostoba haláltól.*

LÁSZLÓFFY CSABA

Ábrányi Emil fel nem támadása

Séták a Városligetben

Arca ájultfehér volt, amint totyogó léptekkel haladt a Városligetben. Hová lett az édes lüktetések, ábrándok Ábrányi-ja? Igaz, ezt a füvet is alaposan megtaposták, gondolta; a legjobb indulattal sem mondható üdének. Valamikor Rákos mezejének áldott pora lepett be mindent; mostanság az építkezéseké. No csak, még nosztalgizni fog itt ma, mint bármelyik közönséges vénség!... Jóllehet, most már tudja, hogy a cincogva hazudozó béke is béke volt. Mikor még cigányhegedű csalogatta be a jó népet a bádogsátrakba, persze csak hétközben, mikor a rezesbanda szünetelt. A képviselő urak s a politikusok is szívesen sétáltak erre felé a Pávaszigetre meg a "drótszigetre". A levegő itt hűvösebb volt, noha a tó vize hínáros, zavaros. Abba a zavarosba (s a még zavarosabb mélybe) bámulva rikkantotta volt el magát a suhancképű Darmay Viktor, hogy: "Nem én a törpe... de: a kor hitvány és átkozott!..." A törpéről írott versét Gyulai Pálnak ajánlotta — a "törpének".

Szellemidézés

Ezt az egy szerzeményedet irigylem téled, Viktor. Különböző dilettánsnak tartottalak. A költészettel is épp úgy kacérkodtál, akár a republikánizmussal. Nem lett belőled Juhász Gyula, aki olyan szépeket tudott kigondolni, mint azt, hogy a képmutatásnak ebben a szomorú idejében, amikor a szellem és a szabadság ellen emelnek barikádokat — lassan valósággal hősiesség lesz költőnek és művészeknek maradni. És hitt is az elveiben, sőt hagyta magát felpofoztatni értük. Csak abban kételkedett, hogy reális politikát fogunk folytatni — Szegeden vagy Abátszalókon.

Pedig én mindenkinél — nála is — jobban bíztam egykor az utánozhatatlan zamatú magyar szabadságban. Még a nevezetes *Három Holló* mindig frissen csapolt, habzó sörének ízénél is jobban.

Ne várja tőlem senki, hogy vastagon kent színekkel ecseteljem, milyen is volt az a *Három Holló* az Andrássy úton, melynek bolthajtásai alatt a pi-

ros szoknyafodros, hagymás leheletű hölgyekkel és tarka nadrágos, pocakos népdalnokokkal együtt költők, hírlapírók is kocsmaztak, s a sör fehér habjában mártogatván bajsukat, a lumpolások éje örök időnek tűnt. Pestnek mindig volt s van elmulatni való pénze — ezt nem én mondom. (Könnyű Krúdynak, aki egyik kocsmából ki, a másikba be!... Egyszóval ő ismeri ki magát az örömlányok között, akik a legújabb francia szájvizeket használják, s úgyszintén ő szokta a csilingelő szánokban meglapulva följegyezni ama pajzán történeteket, miket a bőrbundás kocsisok fecsegnek össze megfagyás ellen.)

Hanem egy vegyes mulatság leírásában magam is segídezhettem volna. Ott rostopkolék, éjfél múltán, kényszerűen, nevető-sajgó jelmezben s mindenekfelett mogorva gyomorral, kit az ürmösnek árult savanyú bor megkeserített. Mit láttam én azon az estén (ma már szellemidézésnek tűnik): ha hiszitek, ha nem, Gyulai Pál "ítész" uram táncolt! Hogy kivel? Jókait Móriccal, aki dévajkodó vigyorral Lisznai Kálmánnak egy hírhedt té vált palóc dalát bűgta-huncutkodta jó hangosan táncoló partnere fülebe. "Lépesméz van nyelved alatt, / Az ajkam úgy oda ragad, / Csodálatos jó a minyed..." A szavaló mikor itt tartott, a különben kecsesen valczerező Gyulai, pórepiros piciny inyét kimutatván, filigrán lábával elvétette a lépést. "Félős volt, hogy még kikiáltják bákirálynőnek" — heherészett Tompa Mihály. Közben mindenkit összecsókolt, míg a háziasszony a hóna alá nem nyúlt, hogy lefektesse a jó puha ágyba.

A gázlámpába kapaszkodva

Ábrányi egy percig elmélázva a piszkos színű fővárosi hajnalra gondol, midőn — jól emlékezett a *Delejtűnél* és a *Pesti Naplónál* eltöltött évekre — a hírlapírók gyűrött mandzsettájukon hozták az éjszaka híreit. S mikor már hallani vélte a fény zengő bohócának könnyű lépteit a cseréptetőkön, egy-egy hevesebb *convina* (fogyasztóvendég) szemén éjjeli mo-

noklival tántorgott ki a friss levegőre, s az ébredő Budapest kéjes borzongással ismerte föla sajtó hatalmát. "Nyomdák papírhulladékos kapui előtt országos hírű politikusok, tekintélyes férfiak várták hajnalban a friss lapot, hogy nevüket olvashassák benne. És vérbő vidéki kisasszonyok vágyakoztak pesti hírlapíró feleségekké lenni..." A csökött kedélyű Ábrányi nem szívesen veszi kölcsön Krúdy találó jellemzéseit. Ám előszeretettel gondol vissza ifjúkori sikereire, midőn merészen ostromozta a Monarchia korrump hivatalnokait, a hatalommal visszaélő kéjenceket és címeres heréket, s főként a korhadt rendszert kiszolgáló bürokrata-apparátust. (A cár atyuskáé elbújhat mellette!) A zseké-klubok nyegle göggyével már a pucér gázlámpaoszlopba kapaszkodva hadakozik a füstös utcán.

"A modern kultúra arra való, hogy kiirtsa az ösztönöket. Dehát, mi a kóros szenvedélyekre büszkébbek vagyunk, mint erényeinkre. — Valahányszor spicces volt, a csibukozás segített, hogy elfüstölje a bosszúságot. — A zsurnalizmusból hiányzik a dikció, a pátosz. Frappáns és tömör akarsz lenni? Gondolkozz rímes sorokban, jelképekben... A »nemes rothadás!«..."

Habozott, hogy csak a második szót tegye idézőjelbe; így fokozni lehet a melléknevet. A nyitott ablakrésen kisurranva lebegni próbált a gőzzel, de az éles levegő karcolta a torkát.

A képviselő

Úgy látszik, álmodom. (Vagy néhány korttyal megint többet küldtem a *gallérom* mögé?) Álmomban sem vagyok ünnepezt író! Csupán egy le-tűnt világ bajnoka, akinek — vén bohócként — már csak a nevét viselem...

"Meg ne csorbítsátok a közszabadságot!" Ha-ha. Mi lenne, hogyha egy ilyen kóc és fűrészpör alak kiállna ma tetszelegni a Nagykörútra:

"Az ország mindig oda gyűl, hol rezesbanda s pletykák kínálnak kérdezetlenül — nem balzsamot — beretvát, amivel (polgár vagy?) nyakad... szóval kockára téve (persze csak úgy, hogy önmagad kímélve mások vére

legyen cégéres áldozat) — s te tovább rendületlen pazarlások híve maradj egy magyar operettben."

Igen, ilyen lehettem mint képviselő. Az Országházból süjtött le megvetésem a megalkuvó politikusokra s a hízogó kiváltságosokra, akik törvényes királyuknak ismerték el Ferenc Józsefet azzal együtt, hogy szabadságküzdelmünk leverése után szentesítette a bosszút. És egyedüli igazságos és méltányos megoldásként fogadták el a sors-tól az idegen dinasztia, függetlenül attól, hogy milyen Habsburg érdek szolgálatába állítatik majd a nemzet. Akkoriban Tiszák már voltak, de Ady Endrék még nem, hogy megjövendőlje a szörnyű, véres lakodalmat. Most már látjuk, mi lett belőle: a részegen indult Gondolat szögesdrójtába kapaszkodó, béna harcfiakkal egy egész világ odaveszett. El-süllyedt.

Amikor még csak azokkal álltam szembe, akik a párbajjal mérik a nemzet karakterét, a jellemet, megpróbálták félresöpörni, mint a "facér cselédek" szószólóját. "Kintorna, koldus, bűn, nyomor" — vette lajstromba Arany János csendesén; de felejtés s főként paprikás magyar tréfa járta volt majálison, lagziban, toron, mindenütt — s nem csupán a felsőbb körökben. Amiképpen a "jó bor"-házikók falaira a "műértő" piktorok rettentő vadkanokat meg idilli szerelmi szcénákat festettek dús színekkel, azonképpen a poézis is az andalítást szolgálta, vagy mulatozásra csábított, mint pezsgősdugópukkanás, amitől eloszlik a szívből a hideglelés, álmohajók repülnek hamis csillárok alatt, s a koldusodó kedv főnyereményt trafikál. (Egy üveg pezsgő, ha jól emlékszem, öt koronába került. A múzsa cefkává aljasítását a költő jóval kevesebért is vállalta. A népszínművektől borsódzott a hátam; de egy-két ramolette-et magam is lefordítottam s írtam. A kísérőzenét hozzá a részegségből ocsúdó, kábult, ellankadt muzsikussal fél óra alatt a kottapírra rázta.)

"Te fájó, égő portömög"

Még harmat van az ezüstvöd-rön, sustorog benne a jég, amint a pincér megforgatja az ürülő palackot.

"Emil úrnak megint el tet-szett bóbiskolni." Mondja, szájában öblögetve az ízes szavakat, a székely legény. Mellén, hasán feszül a pincéruniformis. Nem is székely, hanem csángó. "Nagy feltűnést keltett a *Füg-geltenség* esete, ahol a csángók-nak szánt pénzadományt el-

sikkasztották" — villan meg az öreg Ábrányi tekintete. Gúny, felháborodás villámlik a mélyben, nem holmi albumba szánt, divatos verszengemény, hogy aszongya "Viharos, bús, rémes éj-jel..." Hogyan is van tovább? Csak a ritmus él benne, pedig ő írta. "Síri árnyak kelnek, száll-nak"... Te fájó, égő portömeg, ki megúsztad a háborút! Az agy-csinálmányaidból is hitvány por lesz. Mit ér a legbölcsebb okoskodás, ha szeretteink, barátaink örökre odalettek. Ha a kedves arc vagy a rendkívüli egyéniség, akinek minden egyes vonása bevésített életünkbe, szétesik, mint a föld, alattomosan elaprózódva, a matéria törvényei szerint él majd tovább...

Remegő kezében tartja az üres butéliát. "A tudomány, tisztelt uraim, olyan mint a ten-ger. Bámulhatjuk a végtelensé- get, kincseket halászhatunk ki mélyéről, ismeretlen világré- szek felé hajózhatunk rajta, de nem ihatunk belőle. Ha inni akarunk, elmegyünk a forrás- hoz és annak vizéből..."

Észre sem vette, mikor állt föl az asztaltól; kis szédülést érez, s elejti az üveget. A cső- rőmpölésre mindenki odanéz; a vendéglő, akár egy váróte- rem, megelevenedik.

A pincér odasiet Ábrányi- hoz. Az öregember védekezés- képpen maga elé tartja kezét.

Ne irigykedj Ady Endrére!

"Utóbb nemegyszer rakták ki a szűrőmet egyik vagy másik redakcióból. Hogy sokat szö- vegelek; zavarom őket."

Tétovázva álldogál a lám- paszigeten. A sötétedő utcán mint valami színes pillangók... Szemérmetlenül röpködnek körülötte, meg is szólítják.

"Vastagon a rúzs, műszem- pilla, rikító, olcsó ruhák. Ti bez- zeg nem mondjátok: a gonosz öreg várja, hogy meghaljon!"...

A halál zsúfolt tereket hív elő emlékezetéből. Aki a hábo- rú alatt nem kiáltotta, hogy: Él- jen Hindenburg! — azt képesek voltak megtaposni. Csak mi- után a havannák nemes, kék füstje kezdett eloszlan, lega- lábbis mérséklődött (ez volt a *moderato* — a második felvonás a már sejthető tragédiában), ak- kor szaporodtak meg a pacifis- ták, s kezdtek agreszívvá válni. A végén aztán kiderült, hogy ebben az országban mindenki ellene volt a háborúnak. Nem- csak a sajtósok, a bakancsgyá-

rosok, a lánckereskedők, ha- nem a bankárok, a legrégibb ha- mispénzverők is egyszeriből rá- eszméltek, hogy ők a békéért rajonganak, és a Nemzeti Tanács megalakításáért fáradoznak.

Minden úri mámor gyötrel- mes kijózanodással jár, állapít- ja meg magában, s közben Adyra gondol. A pókhálót leve- gőáramlat lebegteti, talán a költő fulladozó lehelete. "Ne kétszínűs- ködj, te örök fűzfalélek, aki so- káig szólni sem tudtál az irigységtől" — mondhatná neki Krúdy. Bevallása szerint, mint holmi babonás vénasszonyok örököse, föl vállalta az álomfej- tő szerepét a haldokló Ady Endre betegágyánál.

Sárrá taposott hó

Mindannyian haldoklunk, velem együtt ti is, akik mint leprástól, menekülnétek a ga- zos, ápolatlan hajzatú, szegény Ábrányi Emültől. Még abból a világból felejtette őt itt az idő, midőn nemcsak a honvédözve- gyek s árva betevoj falatjáért

korhelyek lépteinek nyomát a sárrá taposott hóban? Legfel- jebb a csipős trágyaszagra kap- nátok föl fejetekeket s finto- rognátok. Mert ki hallott olyat, hogy a téli Magyarország leg- fontosabb szagát a nyirkos tava- szig a trágyahordásnak kö- szönhetné valamikor!

Node — késő bánat; épp ezen fogunk sírni! Mikor azt se tudni: melyik közülünk az utolsó mohikán? Hevesen ver- ded az asztalt — félsz a hét- köznapiságtól, vagy megjárta fejedet az olcsó vinkó. Ilyen ál- lapotban minden elképzelhető megtörténhet veled. Az agyad- ban is.

A célpont

A pisztolypárba a megállá- pított távolság kimérésével kezdődött. Az egyik segéd ki- lépte a távolságot, majd az *avance*-ot, ameddig az ellenfe- lek célzás előtt előre mehettek. Ezután hangzott el a vezető se- géd felszólítása: "Helyre, ura- im!" A békülésre tett kísérlete

Kádár F. Tibor festménye

kellett szűköltni, hanem az új hang létjogosultságáért is az irodalomban. A gigerli-bottal legyeskedő ifiurak a kiszemelt hölgy emlékkönyvének első lapjára egy legyet rajzoltak, a következő lapra felírták a *bol- dog* szót, majd egy nefelejcsot rajzoltak az albumba. ("Légy boldog és el ne felejts!") Ez volt a népszerű szimbólum — még Adybandi születésekor vagy Csáth Géza gögicsélése idején is. Hogyan merészel az a tacsó olyan fémes, új "piculákat" pengetni, amik nem lelhetők fel Jókai vagy Mikszáth bu- gyellárisában?! — fortyant föl magas székén a törpe ítéssz... Ki venné észre ma a régi költők,

eredménytelennek bizonyult; a sértett fél — egy ifjú tollforgató — ezúttal egy verseci hajadon becsületéért rántott kardot. Herczeg Ferenc hónaljvágásá- tól a hölgyet molesztáló had- nagy elvérzett. Herczeget a tragikus kimenetelű párbajért államfogházi büntetésre íté- ték, az idő alatt írta meg első regényét...

Ábrányi nem remekelt soha a kardforgatásban. Pisztolyt is csak évtizedek múltán vett ke- zébe, miután értesült Juhász Gyula első öngyilkossági kísér- letéről. Akkor is csak kíváncsi- ságból. Hát létezik ilyesmi? Ő mindig másokban kereste a *cél- pontot*.

Egy nagy seb a világ

Lafauchaux vadászfegyverek nagy választékban, a legjobb rend- szer szerint szilárd puskaműves munka, — saját készítmény, finom sodrony és damaszk csövekkel, csi- nos vésetekkel, továbbá revolverek, Lafauchaux módszer hat lövéssel, tökéletes önfelhúzással... flobert pisztolyok és puskák ... nyereg és célpisztolyok... Lafauchaux puska- töltények francia gyártmány... ajánlja Unschuld Ede fegyverké- szítő és kereskedő Pesten a Váci utca a "levél"-hez... vidéki meg- rendelések leggyor... leggyor...

Mintha egy elakadt pate- fonlemezen ismétlődne.

A további jelenetet Ábrányi víziójában látjuk.

Juhász Gyula hangján: "...leggyorsabban teljesített- nek!"

A szállodai ágy fejénél áll, a párna alól zsebkendőbe pólyált tárgyat vesz elő, kibontja a zsebkendőt, forgatja kezében a pisztolyt. Végtelen lassúsággal emeli magasba, keze reszket, karja hirtelen lehanyatlik. Eg- zaltált mozdulattal a matrac alá rejti a fegyvert.

"Ott fenn, az intellektus bér- cén is elég egy pukkanás... Rúgj, ordíts, reszkess, gügyögi, ejtsd vissza magad a világnak ebbe a gyermekkorába, mely olyan idegen, beteg, mint..."

Megint előveszi a pisztolyt, és térdre ereszkedve melléhez szorítja a csövét.

"Egy nagy seb a világ. Las- san mind elsüllyedünk kráteré- ben."

Juhász sírva elkiáltja magát; aztán tágra nyitja szemét. Sze- lid mosollyal meghúzza a ra- vaszt.

Bélcसारodás

Mi történt volna, ha — mondjuk, néhány évtizeddel korábban, mikor még friss és hamisítatlan volt bennem az indulat — valóságosan is sor kerül ama másik "fegyvertény- re"? Én akkor még a jövővel csak játszadoztam. Egyik no- vellám hőse (Vas Ferenc), a re- volver-zsurnalisztává alja- sodott vadzseni, hagyja magát megvesztegetni két ezüstfor- rinttal, majd a *De profundis* hal- latán keserves sírásra fakad.

A kórházban feküdtem bél- csavarodással. Csuklás, elesett- ség, hányás, hidegverejték, "még bélsarat is hányhat", sut- togt a szeplős orrú nővérke — valami okból kifolyólag a vege- tatív idegrendszer sokkos álla-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

potba jutott; lebénult. Nos hát, én tudtam az okot.

Tűrhetetlen tülekedés. Tűzkereszttség!... Tündérország? Tündérkert?... Tűzifahiány, tűdövizeny, tüntetések... Tűndés... "Bír-e más nyelv... (?) Olvadóbb, mint lant zenéje / Holdvilágos, langyos éjjel..."

Tűnékeny tűnemény. A tűnet marad: öngerjesztő, öngyilkosságba száguldó világ!

Bájjal... kéjjel...!

"Ne utánozza Kosztolányit" — jegyezte meg a puritán neveltetésű Margit. "En nem magához írom, mint ő az Ilonájához, hanem a magyar nyelvhez" — torkoltam le gorombán.

Akkor, a kórházi ágyon rügkapálva, járta meg képzeletemet a nagy lehetőség. Magam előtt láttam a mindenre elszánt színházi kelléket. Éjjeliszekrényemen a vörös itatóspapír alól előkotortam egy árkus velin-papírt, és végigszántottam egyenes soraimmal:

"Kezembe veszem az újságot és olvasom, hogy az idegen király vendége lesz Budapestnek. Reggel érkezik a nyugati pályaúdvarrá... Jól van. Revolvert veszek magamhoz. Kisétálok a Váci-körútra és várok. Nem reszketek. Hideg nyugalmam egy márványszoboré, mert elszántam magamat... Így kell állniok azoknak, akik a világtörténelmet csinálják... Az udvari fogat már a körúton robog. A nép éljenez... A rendőrök nem sejtik, hogy egy pillanat múlva... Egy éljenző urat hátralökök, három lépést teszek előre, jobb kezem kifeszül... durr, durr, durr!... Három lövés. Mindhárom talál. Az egyik halálos. Rettentő kavardás. A lovak megvadulnak. Az idegen király haldoklik... Rendőrök rohannak rám és letepernek a földre. Én büszkén eldobom a pisztolyt és Brutust idézem..."

Kár, hogy nem én vagyok a kellékes, gondolom még hozzá. De hát ez az átkozott bélcsavarodás!

Az egészet úgyis csak álmodom.

Műtét után nehezen gyógyul a seb. A varratok többször kibomlanak. Belül különösen. Sok időre rá egy kirakat előtt elhaladva alig ismerem föl magam. Előbb megkopogtatom az üveget, aztán megszólítom tükörképemet:

"Te rángó rongycsomó!

Hogy nem égtél még el?"

Töredék a feledékenységről

A Margit-rakodóparton elhalad az ínséges napszámosok előtt; az Irgalmas Nénék kórházának lépcsőjéről béna koldusok köszöntik.

Egyszer megkezdett magáról egy verset.

"Ejnye, be feledékeny vagyok. Valahová elkallódtam. A csalódásról szól. Ha én nem, valaki más megtalálja egyszer, vagy megírja... azt a címet adja neki, hogy:

A tollnok

Világotok se szép, se rút,
szerkesztek neki Koszorút
— gondolta, míg nem a Delejtűn
forogva észrevétlenül eltűnt.
Csupa ÁBRÁNY volt;

megkopott —

lásd ám a Pesti Napl(op)ót...

Már csak két sor hiányzik:

Hamuként könnyű becsú lett.
(Jézust óvja a feszület.)

*

Talán egyszer valaki kinyomozza a mások feledékenységének okát.

Addig szívesen kölcsönadom ezt a Töredéket:

"Az a gúnyos mosoly, az a hideg tartózkodás, az a sértő kicsinylés, amit balsikereidben jó barátaidnál tapasztalsz: arra tanít, hogy nincs igazi ragaszkodás a földön..."

Azután biztos jövőd szétomlik, szétbomlik ujjaid közt, mint a kártyavár. Azután az ajtók bezárulnak előtted: visszhang nem felel panaszaidra; eszméid aratásán közöny tiport...

Azután büszkeséged harcra száll a nélkülözéssel. Azután méltóságodat megalázzák.

És végre — ó nyomor! — megszáll a kétség önmagad iránt.

Egy nap a szárnyaló idő hideg havát a fejedre hinti.

Most kilobban, elsápad, megsemmisül az utolsó illúzió is. Ez a ragyogó bengáli tűz több rózsaszínű fényt nem vet a lét durvaságaira (...)

Ha csak az öngyilkosság vigyorgó réme nem mutat egy szöveget, egy pisztolyt, mély vizet, hogy pillanat alatt kivezessen az utcai sárból, a földi elaljasodás határtalan förtelméből!

Hová?"

Ki tudná megmondani, milyen hosszú a halhatatlanok halála?

HAROLD PINTER

Ismerem a helyet

Ismerem a helyet.

Igaz.

Akármit teszünk,

lazít az úrón,

Mely halál, én

S te között

Feszül.

1975

Denmark hill

Nos, bár ott lehetsz

És mikor a szobába lépek,

Állsz majd összekulcsolt kézzel

És mosolyogsz,

Vagy, ha alva,

Ébren.

1977 szeptember

Azután

Azután. Kinézek, a holdra

Itt éltem egykor.

Feldereng a dal.

Azután. Semmi zaj.

Hold a linóleumon.

Egy gyerek durcál.

Azután. Valaki énekel.

Nyitom a hátsó ajtót.

Itt éltem egykor.

Azután. Nyitom a hátsó ajtót.

Volt fény. Holt fák.

Holt linóleum. Azután.

Azután. Túl gyorsan

növekvő sötét.

Sötét, kövéren.

Itt élek.

1974

Vers

Láttam Len Huttont élete delén

Más idő ölén

más idő ölén

1986

Étterem

Nem, tévedsz.

Mindenki annyira szép

amennyire csak lenni bír

Kiváltképp ebédidőn

egy kacagó étteremben

Mindenki annyira szép

amennyire csak lenni bír

És meghatódnak

önnön szépségüktől

És könnyet ejtnek érte

a hazafele tartó taxi mélyén

1987

Itt van

(A-nak)

Mely hang volt ez?

Elfordulok, a szoba remeg.

Mely hang jött a sötét ölén?

Mi ez a fényes útvesztő,

mit itthagyt?

Mi ez, hol állunk,

Elfordulva, s vissza megint?

Mit hallottunk?

A lélegzet volt, midőn

először egymást találtuk.

Hallga. Itt van.

1990

TED HUGHES

Vizsgálat a méh-kapunál

Ki bírja e vézna kicsi lábakat? Halál.

Ki bírja e tüskés, mintha-perzselt arcot? Halál.

Ki bírja e halódva-működő tüdőket? Halál.

Ki bírja e másodkéz-izomzatot? Halál.

Ki bírja e mondhatatlan beleket? Halál.

Ki bírja e kétséges agyvelőt? Halál.

Mind e mocskos vért? Halál.

E semmi-sugarú szemeket? Halál.

E gonosz kicsi nyelvet? Halál.

Ez alkalmi itt-létet? Halál.

Kiadva, rejtve vagy visszatartva a tárgyalás során?
Visszatartva.

Ki bírja az esős, köves földet? Halál.

Ki bírja minden tereket? Halál.

Ki hatalmasabb a reménynél? Halál.

Ki hatalmasabb az akarattal? Halál.

A szeretetnél? Halál.

Az életnél? Halál.

De ki hatalmasabb a halálnál?

Én természetesen.

Mehetsz, Varjú.

SZÁNTAI JÁNOS fordításai

KÓDEX —

Amikor kitört az első világháború, és véget vetett a modern Magyarország nyilvánvaló fejlődésének, hatéves voltam. A háború végén szemem láttára játszódott le Magyarország megosztásának tragédiája: 1919 telét és 1920 tavaszát anyai nagyszüleimnél töltöttem Lugoson, erre az időre esett a román hatalomátvétel. Iskoláskorú unokatestvéreim példája révén tapasztaltam, ami a magyar közösséggel történt. Már a magamfajta tízévesnek is föltűnt az atyáskodó szlogenek mögött az élő magyar kultúra elnyomása. (...)

Tanulmányaimat elméleti fizika Ph. D.-vel zártam, akkoriban már foglalkoztatott a kvantummechanika. E tudományág fejlődése csak részben köthető a technológia fejlődéséhez. Fontos észrevennünk, hogy szemléletváltás következett be a tudomány terén; igaz, ez még az elméleti fizikusok körében sem volt általános: megingott az oksági elvre és a világegyetem mechanikus magyarázatára épülő ideológia.

De az 1930-as években bizonyos történelmi események más irányba terelték figyelmemet. (...) Hitler hatalomra jutása, a II. világháború kitörése, az atomenergia és az ezen alapuló, hihetetlen fegyverek felbukkanása.

Ezek az események azt eredményezték, hogy én és négy barátom az Egyesült Államokban folytattuk tevékenységünket. Elmondom, mivel foglalkoztunk.

Kármán Tódor az Egyesült Államok hadseregénél dolgozott abban az időben, amikor a légierő megalakult. Ő felelt az amerikai légierő gépeinek fejlesztési terveiért, és ezzel jelentős szerepet játszott az Egyesült Államok második világháborús európai győzelmében.

Szilárd Leó a nukleáris fegyverek fejlesztését javasolta. Történetesen ő írta azt a levelet, amely Albert Einstein aláírásával a nukleáris energia fejlesztésére hívta fel Roosevelt elnök figyelmét.

Wigner Jenő Nobel-díjat kapott fizikusi, elsősorban az atommag szerkezetének alapos megismerését szolgáló tevékenységéért. Az elméleti munkán túl atomreaktorok fejlesztésén, valamint a plutónium előállításán is dolgozott, s ezzel hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok legyőzze Japánt.

Neumann János a XX. század legnagyobb matematikusának bizonyult. Munkássága felöleli a modern számítógépek számos alkalmazási területét a gyakorlati életben és elméleti téren egyaránt. Amikor együtt dolgoztam vele Los Alamosban, annak a nukleáris bombának a fejlesztésén dolgozott, amelyik Japánra a második csapást mérte.

Barátaim segítségével lehetőségem nyílt Los Alamosban részt venni az első atomfegyverek kifejlesztésén. Ebből egyenesen következett, hogy azután tovább dolgoztam a hidrogén és uránium felhasználásának kísérletein. Ez a munka nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hidegháborút emberéletek elpazarlása nélkül sikerült megnyerni.

Számomra nem is kérdés, hogy mindannyiunkban, akik Magyarországról jöttünk, volt valami közös: mindannyiunkban élt a tudomány mélységes tisztelete és az a meggyőződés, hogy a tudomány fejlődése az az eszköz, amellyel Európában le lehet győzni a militarizmust.

Részlet TELLER EDE írásából, a budapesti NAPÚT című folyóirat 1999. első számából.

— INDEX

ZENE — SZÓ 15.

Kalevala — 150

Másfél évszázada játszik nekünk varázslatos hárfáján VEJ-NEMÖJNEN. Nincs olyan helye a világnak, ahol ne ismernék, ne csodálnák, ne szeretnék ezt a jóságos IDÓAPÓT. Nevét könnyen megtanultuk. Tetteit, varázsigéit, szellemét magunkban őrizzük. És vele együtt a finn népet, a tájat, a hatalmas fenyőerdőkkel, a vastag hótakaróval borított dombokkal, a tűzhely melegével mint megannyi mesebeli szépséget visszük magunkkal egy életen át. *Elias Lönnrot* nagyszerű munkát végzett nemcsak mint gyűjtő, de mint költő is, amikor a sok különálló részletet egyetlen hatalmas egészbe sűrítette, NAIV EPOSZ-BA szedte.

Íme már e sorok írására is rányomja bélyegét a Kalevala gondolatirány szerkezete. Ha beleolvas az ember ebbe az ötven fejezetet számláló, 22800, nyolcszótágos sort tartalmazó hatalmas eposzfolyamba, önkéntelenül is a versszerkezet hatása alá kerül. Az alliterációk gazdag választéka minden fordításban egyéni hangzást biztosít és magával viszi az új nyelvbe is a szókezdőrímes "megfeleltetés" varázsát. Éppen ez az egyik legnagyobb szépsége a Kalevalának, hogy a történeteken, a személyek jellemzésén, a finn népi képzelet ezernyi finom rezdülésén, természet-imádásán, megismerésén túl *szövegben* is képes közvetíteni egy rendkívül sajátos *hangzásvilágot*: MUZSIKAL A VERS. Összecsendülnek pendülnek a verssorok. "Veli kulta, veikkoseni, / kaunis kasvingkumppalini! / Lahe nyt kanssa laulamahan, / saa kera sanelamahan, ..." ("Jöjj hát, öcsém, jó barátom, / gyere, gyermekkorú társam! / Daloljuk dalunkat együtt, / ketten kezdjünk énekelni." — Nagy Kálmán fordítása.)

Mindig ketten énekelnek! "Kösd a kezedet kezembe, / ujjad ujjaim közébe, / jó éneket énekeljünk, / legjobb dalunkat daloljuk" (N. K. ford.). Az énekhang egyik énekestől a másikra száll, majd vissza. A verssor-végek verssorkezdetekkel találkoznak. Lánc-

szerűen fonódnak egymásba a dallamsorok. Szinte parttalan zenéi hömpölygésnek tűnik a hallgatónak.

Szövegzenet és dallambe-széd rituálé bontakozik ki az előadók és hallgatóságuk részére egyaránt. *Világteremtés* maga ez a folyamat is. Az örök ritmus keresése, a tenger hullámverése, a sziklákon átzuhogó patakok, folyók csobogása, fenyők zúgása, sítalpak siklása nyomán felszűrő zaj, energiák átáramlása egyik emberből a másikba.

V A R Á Z S L Á S !!

A Kalevala tulajdonképpen VARÁZSÉNEK, INKANTÁCIÓ!

A mű minden sorából árad a hit: a SZÓ MÁGIKUS EREJÉBE vetett hit. A szó mindent megváltoztat. Az élettelen tárgyak életre kelnek. Minden zugból élőlények kelnek ki és népesítik be a legelhagyottabb tájakat is. Az erdő, TAPIOLA, ezernyi lénynek otthona. Rend van benne. A túlvilág — TUONELA — úgyszintén telve van élettel, hatalmas erők működnek benne, az ember számára pusztítóak, de a maguk valóságában, a maguk helyén rendbe szervezettek. POHJOLA hideg, fagyos, északi világa is — mint Kalevala gazdag, termő, éltető földjének ellentéte — is árnyaltan emberivé formált. Ezek mellett a növények, állatok, a csillagok világa is benépesül az emberihez hasonló ÉLET millió formájával. Ilyen csodálatosan csak az északi ember tud hinni az életben, tud örülni neki, megbecsülni minden adományát. Szinte kényeztetik a világot. Se szeri, se száma a kicsinyítő jelzőknek, amivel az élőlények kedvességét, szépségét, jóságát akarják hangzásban és értelemben megjelentetni. Minden élőlényt sokféleképpen neveznek, ezzel is jelezve azok nagyszerűségét. Az eposz főszereplőinek jellemzésében, a jelzők használatában is szinte kifogyhatatlanok. Gyönyörű *szövezes* ez, amit szavakból szőtt, évezredek alatt egy gazdag, nagyszerű képzelőerejű jóságos nép. A Kalevala JÓ TETT AZ EMBERISÉGNEK.

Általa jobban megismerjük magunkat, a minket körülvevő természetet, a világegyetemet mozgó erők igazi lényegét. A mesén túl hatalmas filozófia foglalta ez a MŰ. Mert MŰ, a TEREMTÉS EGY DARABJA. Szereplői Ember-Istenek vagy ISTEN—EMBEREK, aszerint, hogy az ember világából küzdik fel magukat hőskökké, vagy az Istenek világából szállanak alá, hogy megvédjék az emberiséget. Nagyon kell ma is a segítségük.

TERÉNYI EDE

HOL-

Életének hetvenedik évében Budapesten elhunyt Czine Mihály irodalomtörténész.

Ötvenkilenc éves korában, hosszas betegség után, február 20-án elhunyt Plugor Sándor grafikus- és festőművész.

Február 21-én kiosztották a Romániai Írók Szövetsége Kolozsvári Fiókjának 1997-es díjait. A díjazott magyar könyvek: Domokos Géza: *Esély*; Ferencz István: *Ordások tépte tájon*; Egyed Péter: *Jelen-lét*.

Díjak innen-onnan: Kányádi Sándor *Magyar Örökség Díj*; Farkas Árpád *Berzse-*

nyi-díj; Bogdán László *Kortárs-díj*; Dávid Gyula *Kemény Zsigmond-díj*; Balázs Imre József, Bogdán László, Jánosházy György, Sebestyén Mihály *Látó nívódíj*.

Budapesten 85 éves korában elhunyt Karig Sára író, költő, műfordító, a Gulag egyik magyar mártírja; irodalmunkat más nyelvű irodalmakkal hídként összekötő, gazdag életművet hagyott hátra.

A Kortárs idei 2. számában Dávid Gyula *Az író rabsága és szabadsága* címmel Páskándi Géza börtönéveiről ír; Lászlóffy Csaba novellával van jelen; Tózsér Árpád Lászlóffy Aladár életművét méltatja; Czeglő Zoltán verssel szerepel a számban.

A Tiszatáj februári számában Lázár René Sándor versekkel, Csiki László esszével ("Ki kicsoda a magyarban") szerepel.

A Hitel februári száma Gál Éva Emese verseit és Kántor Lajos Páskándi-közelítést, drámák ürügyén című tanulmányát közli.

A Látó 2. számának tartalmából: György Attila novellája, Szepesi Attila, Király Zoltán, Balázs Imre József versei, Tóth Mária novellája, Bogdán László kisregényének 2. része. Sebestyén Mihály: Adalékok Bernády György 1919–20-as pályaképehez.

"Négy nap dörgött az ágyú Vízakna s Déva közt..." A környék magyarsága, a megyei RMDSz szervezésében, többnapos és többszínhelyes (Piski, Vajdahunyad, Déva) rendezvénysorozattal emlékezett Petőfire, Bemre, a szabadságharcra a híres csata 150. évfordulóján. Kolozsvárról Csetri Elek és Lászlóffy Aladár tartott beszédet az ünnepségeken.

A Besztercei Híradó mellékleteként jelent meg a CSERHALOM című kiadvány; a cserhalmi ütközetről, Szent László emlékeztetőről és a környék magyar vonatkozású kultúrhíreiről szól. A harmadik sorozat 1. szám megjelöléssel indított új magyar lapnak, még hogyha csak időszakos kiadványként is, érdeklődés kíséri közéleti bemutatkozását.

Piskitelep ünnepel — adja hírül egy emléklap a helybeli római katolikus templom felújítása alkalmából. A csernakeresztúri csángó fiatalok táncsoportja szépen szerepelt a vízaknai csata évfordulóján. Ebből az alkalomból jelenet meg a Dévai EMKE füzetek 7. száma is, Schreiber István tanulmányával, Járt-e Petőfi Hunyad megyében? címmel.

-MI

Zúg-zeng a Jégcimbalom

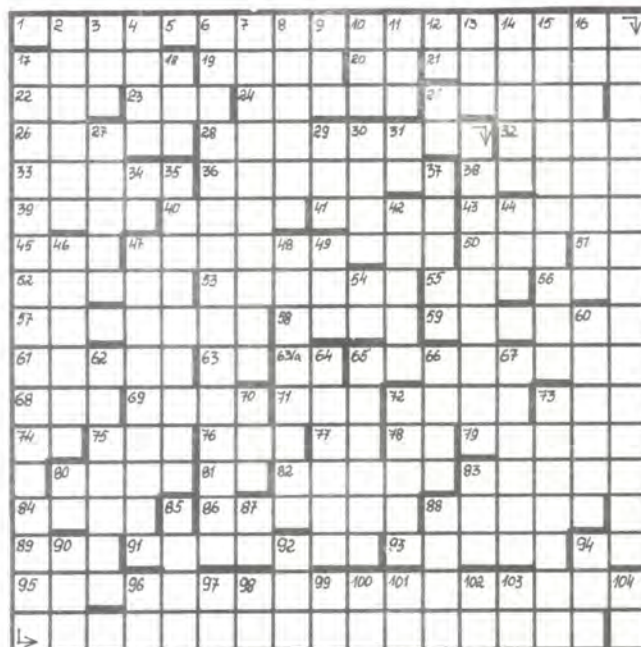
Rejtvényünkben Ady Endre versének hat sorát idézzük a vízszintes 1., függőleges 17., 6., vízszintes 28. sorokban.

VÍZSZINTES: 2. Lófajta. 19. Az Ys királya c. opera szerzője. 20. Zoltán Aladár. 21. Bekeretezett hirdetés — románul. 22. Portéka. 23. Idegen férfinév. 24. Cselekvés. 25. Szétszedő. 26. Reszket a... , Petőfi-vers. 32. Becézett női név. 33. Ismeretlen művek. 36. Szépet tenni. 38. Mértani fogalom. 39. Maros megyei falu. 40. Észak-európai félsziget. 41. Európai főváros. 43. Becézett női név. 45. Véd? 47. Távcso-féleség. 50. Hant. 51. Urán és kén vegyjele. 52. Erre szoktak felönteni. 53. Leprássá lett ó-izraeli király. 55. Névelős építőanyag. 56. Bartha Szabolcs. 57. Bor is, tenisz is van ilyen. 58. Előkelő társaság. 59. Óhajtott. 61. Falat simít. 63. Lőrincz Sarolta. 63/a. Helyhatározó rag. 65. Álnokul szólál. 68. Héber férfinév. 69. Ittas. 71. Földforgató. 72. Ozmium és ruténium. B. T. E. 74. Neves írónőnk névbetűi (Szidi). 75. Nyes. 76. Vízduzzasztó. 77. R. N. 78. Domokos Árpád. 79. A végzet. 80. Bartók személyneve. 81. Y. S. 82. Bűn. 83. Orosz traktormárka. 84. Pakisztán államnyelve. 86. A folyóág. 88. Teremt.

94. L. N. 95. ... a tolvajt (mondás). 102. Gondoz, képez.

FÜGGŐLEGES: 2. Kontinensünk. 3. Bór és réz vegyjele. 4. Acélspirál. 5. Uruguay kocsijele. 7. Sugárzás hatására végbemenő bomlás. 8. Becézett női név. 9. Szélhárfa. 10. Mondat-elem. 11. Szervezeti egyed. 12. É. C. 13. Hon betűi. 14. Kocsi is, ötlet is van ilyen. 15. Távolági telefonbeszélgetés. 16. Zúrzavaros. 18. Sütő. 25. Bajza József. 27. Elegyít. 29. Utóhangszer. 30. Írói személynév. 31. Azonos mássalhangzók. 34. R. A. 35. Mezőgazdasági eszköz. 37. Fölkapni! 42. Magtisztító kézeszköz. 44. Állófilm. 46. Szabó dolgozik legtöbbet vele. 47. Humoros Petőfi-vers. 48. ... mind a verpadig — Jókai-regény. 49. Orosz hűtőszekrény-márka. 54. Ásít egyenmű hangzói. 60. Szóösszetételek előtagjaként az utótag nátriummal kapcsolatos voltát jelöli. 62. Lövést elhárítók. 64. A hitvallás. 65. Disznóölő. 66. Durva vászon. 67. Acélt nemesítő. 70. Vízi növény. 72. Lengyel-német határfolyó. 73. Borbély-szerszám. 80. Bróm. 83. Kína névbetűi. 85. Becézett női név. 87. Majla Géza. 88. Éppen csak. 90. A negyven rabló "babája". 92. Y. S. L. 94. Ipari növény. 96. Basa "hasa". 97. Bukaresti ember. 98. Majtényi Erik. 99. Zenei részlet! 100. Ű. G. 101. Skálahang. 102. Kétjegyű mássalhangzó. 103. Kutya. 104. Tüzel.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 4. számában közzét, Január A tél dicsérete című rejtvényünk megfejtése: Hófúvástól hunyorog vakon, / Kocog az éjben hajló utakon.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SZIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLOFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlitógépes türdelés: NAGY MARIA: nyomtatja a Mészárosfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postai kód (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288